

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HOLSTEBRO MUSEUM ÅRSSKRIFT 1993

Holstebro Museum Årsskrift 1993.
Udgivet som årbog for Holstebro Museumsforening.
Redaktør Torben Skov.
Bogen er trykt i offset, Rounborgs grafiske hus ApS.
Copyright Holstebro Museum 1993.
Afbildet på forsiden: Lågkrus udført af Anders Jensen Klem,
guldsmed i Holstebro 1718-1729.
Foto Rita Fredsgaard Nielsen.
ISSN 0107-6752

Indhold

En stenalderbueskytte fra Sevel <i>Af Ole Nielsen</i>	5
Hus i hus. Om opførelsen af et grubehus på Holstebro Museum <i>Af Ole Nielsen</i>	12
Når man ser det hele lidt fra oven – arkæologi fra luften <i>Af Lis Helles Olesen</i>	19
Nyt stempel for Hans Sørensen, guldsmed i Holstebro omkring år 1700 <i>Af Torben Skov</i>	35
Nyerhvervet lågkrus udført af Anders Jensen Klem, guldsmed i Holstebro 1718-1729 <i>Af Torben Skov</i>	38
Anna Maria Stabyes sølvskeer <i>Af Esben Graugaard</i>	48
Holstebro uden R. Færch – det var lige ved i 1868 <i>Af Esben Graugaard</i>	52
Gamle Holstebro billeder <i>Af Ejner G. Pedersen</i>	56
Årsberetning <i>Af Viktor Hedegaard med bidrag af Lis Helles Olesen, Esben Graugaard og Bent Holm</i>	71
Gaver indkommet til Holstebro Museum i 1992, samt indkøb <i>Ved Torben Skov</i>	87
Regnskab 1992 og budget 1994	92
Holstebro Museumsforening	96
Holstebro Museum	96

En stenalderbueskytte fra Sevel

Af cand. phil. Ole Nielsen

Fundhistorien

Som så mange gange før, var det en af museets årvågne øjne og ører, Gunnar Hallum, der i slutningen af oktober '91 havde indtelefoneret den ualmindelig præcise besked: Ved nedgravning af en valedning langs Nautrupvej syd for Sevel, havde man gennemgravet en lille overpløjet gravhøj, formodentlig den der i sognebeskrivelsen var registreret under nr. sb. 289. I den ene profil af grøften sås en nedgravning – sandsynligvis en undergrav.

Ved besigtigelse af stedet den følgende dag, var der ikke meget at tilføje. Man havde ganske rigtigt gravet igennem højen, valedningen var lagt ned og traceet stod stadig åbent. I begge profiler af grøften sås tydelige spor efter en nedgravning af ældre karakter - formentlig en undergrav fra enkeltgravskulturen. Af selve gravhøjen var der, efter årtiers pløjning over stedet, kun få cm tilbage. Det blev derfor, med velvillig tilladelse af lodsejer Jørgen Bang, besluttet at udgrave resten af det efterhånden noget medtagne anlæg.

Gravhøjen efter at pløjejorden er fjernet. I baggrunden Nautrupvej.

Højen og graven

Gravhøjen ligger i en højde af ca. 26 meter over havet, nærmest på grænsen mellem to landskabstyper. Mod øst og nordøst er området forholdsvis fladt, beliggende ca. 20-25 meter over havet. Mod vest og syd hæver terrænet sig med morænebakker 40-70 meter over havet. I området er der mange høje fra den periode af yngre stenalder man kalder enkeltgravstid (2800-2400 f.kr.). De fleste er nu overpløjede og i reglen næppe synlige medmindre man ved at de er der. Den gennemgravede høj har altså i sin tid været en blandt mange, der lå i en nord-sydgående linie omtrent langs den nuværende Naurupvej.

Ved undersøgelsen viste det sig at der var tale om en lille rundhøj med en diameter på ca. 9 meter, bevaret i en højde af indtil 24 cm. Kun den del af højen der lå på østsiden af traceet blev udgravet, idet der på vestsiden kun var en smal stribe mellem grøft og vej hvor højen formodedes intakt. Allerede i profil sås hvordan højen i sin tid var opbygget. Afvekslende mørke og lyse striber viste at højen var opbygget af – formentlig – lyngtørv. De mørke var de formuldede rester af vegetationslaget, mens de lyse var

Gravhøjen er gennemgravede og i profilen ses en nedgravning: En grav fra enkeltgravstid.

det underliggende blegsand. Ved anlæggelsen af højen havde man først gravet graven, hvorved der rundt om hullet var opskovlet en lille vold af grus. I profilen sås at gruset lå direkte på den gamle jordoverflade der, ligesom tørvene, viste sig som et mørkt, formuldet vegetationslag med et underliggende lag af blegsand. Ovenpå grusvolden sås det i øvrigt tydeligt at tørvene, ved opbygningen af højen, var lagt med vegetationssiden nedad.

I den bevarede del af højen sås ikke spor efter andre begravelser end den centralt placerede grav højen oprindelig må være rejst over. Det er almindeligt at der i høje fra enkeltgravskulturen findes flere grave - i reglen placeret over hinanden. Ofte er højen også gjort større ved denne form for genbrug, men har noget sådant været tilfældet med sb. 289, så var der i hvert fald ingen spor efter det, hverken i form af andre grave eller højudvidelser.

Den bevarede del af graven fremtrådte i overfladen nærmest cirkulært, men længere nede rektangulært med afrundede hjørner. Graven var nordvest-sydøst orienteret og ca. 60 cm dyb. Den nordvestlige del af graven var bortgravet af gravemaskinen, bortset fra et lille hjørne der var bevaret i profilen ud mod Naurupvej.

Bunden af graven set fra nordvest.

trupvej. Gravfylden bestod af tørv, tydeligvis nedsunken i graven fra selve højen. Sporene efter tørvene var praktisk talt også de eneste strukturer der sås i grav-fylden. Der var eksempelvis ingen kistespor. På gravens bund sås nogle brune, lerede fyldskifter der kunne være skeletspor. Hvis denne tolkning er korrekt, vil det indebære at gravlagte var lagt i sovestilling på højre side med benene trukket op under sig, med hovedet i sydøst og med ansigtet mod nord. Det er temmelig usædvanligt at den gravlagte havde ansigtet mod nord. Normalt vender ansigtet altid mod syd. Denne tolkning skal altså tages med nogen forbehold, idet jo ca. halvdelen af graven var forstyrret og skeletsporene i den resterende kan diskuteres. I det følgende vil vi imidlertid holde fast i denne tolkning. En lille flækkekniv af flint blev således fundet ved gravlagtes mave, mens et bundt på 9 tværpilespidser af flintafslag lå udfor ansigtet. Sidstnævnte er intet mindre end en lille perle af et fund. Spidserne lå tæt sammen, delvist over hinanden, alle med æggen i nogenlunde samme retning, nemlig sydøst, svarende til gravens orientering. Hvis man tog 9 tværpilespidser i hånden og lagde dem i en lille bunke, ville det være usandsynligt at alle lå med æggen i samme retning. Det er derfor overvejende sandsynligt at de har været nedlagt skæftede, som hele pile. Således vil de have ligget langs gravens ene langside med spidserne pegende mod hovedenden.

Den sidste af gravgaverne blev ikke fundet "in situ" i graven, men i toppen af en jordbunke som gravmaskinen havde trukket til side. Lodsejer Jørgen Bang kom hyppigt mens gravningen stod på, så det er på sin vis retfærdigt at det var ham der en formiddag kunne fremvise en komplet bevaret flintøkse, fundet i toppen af en jordbunke. Øksen har givetvis ligget i den del af graven der blev gravet op ved nedlægning af

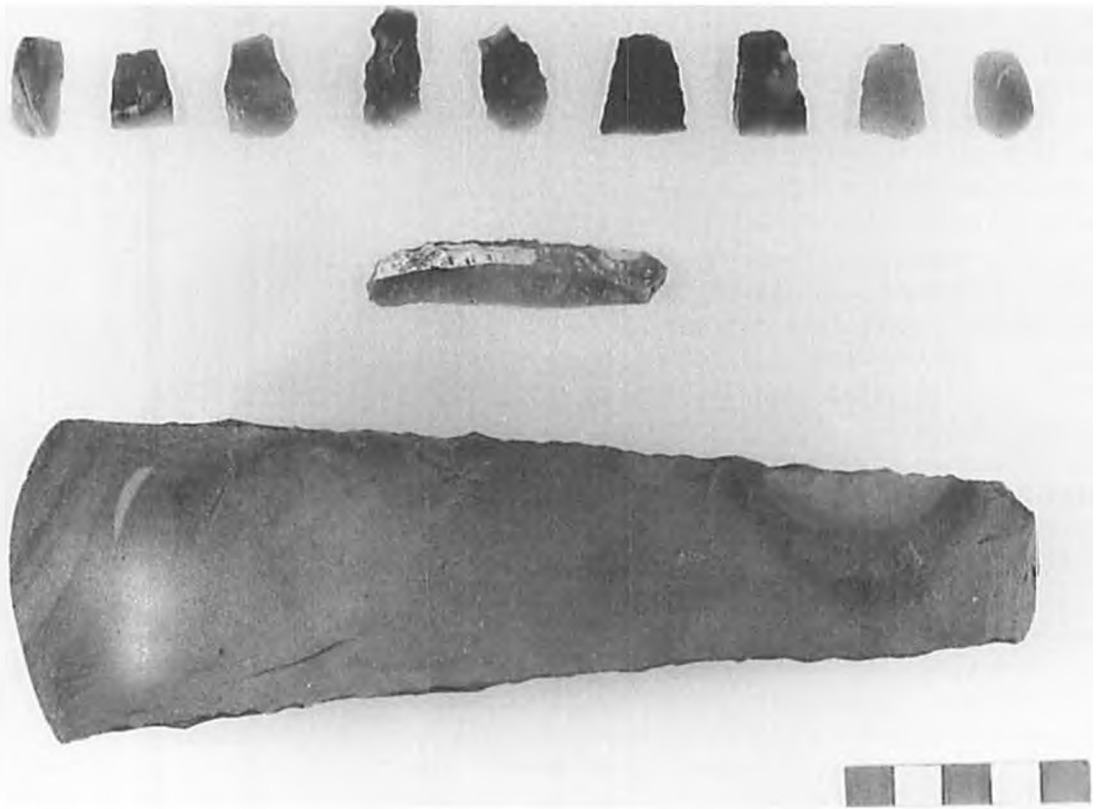

Tværpilene "in situ" i graven.

vandledningen, men da den ikke er fundet "in situ", kan man selvfølgelig ikke være 100% sikker på at den virkelig stammer fra graven.

Som billedet tegner sig, ser det altså ud til at den gravlagte – p.g.a. pilespidserne formoder jeg en mand – er blevet lagt i sovestilling eller hocker som det også kaldes. Med sig har han fået en lille flækkekniv der formodentlig har siddet i bæltet. I fodenden eller ved benene har han efter al sandsynlighed, haft sin arbejdsøkse af flint liggende, mens der ud for overkroppen, langs gravens ene langside, har ligget et bundt på mindst 9 pile – muligvis i et pilekogger. Uden at tage munden for fuld tør jeg godt foreslå at der nok også har hørt en bue til udstyret.

P.g.a. at graven er nedgravet i undergrunden samt øksens form, må anlægget dateres til enkeltgravskulturens ældste fase undergravstid. Da der imidlertid forekommer undergrave fra andre perioder af enkeltgravstid og da øksen jo ikke er fundet "in situ" i graven, må vi til dateringen tilføje et "sandsynligvis".

Oldsagerne fra graven. Tværpile, flækkekniven samt den i jordbunken fundne økse.

Enkeltgrave med pilespidser

Pilespidserne gør denne grav til noget specielt. Lad os engang se nærmere på den gravlagtes bevæbning. Selve pilespidserne er såmænd ganske undseelige. Simple tværpile lavet af bittesmå flintafslag. Alle lavet i løbet af få minutter. Det der gør dem specielle er at der er 9 stk. og at måden de lå på lader os formode at de har været nedlagt skæftede, som hele pile. Tilstedeværelsen af hele pile lader formode at der også har været en bue. Altså kan vi udfra pilespidsernes placering slutte at der har været bue og

pile med i graven. Det lyder logisk, men det er ikke så selvfølgelig som det lyder. Havde jeg f. eks. blot med et enkelt strøg med graveskeen flået alle spidserne ud af deres placering, kunne der dertil kun siges at der som gravgods var medgivet 9 tværpilespidser. Alene deres placering i graven giver tolkningen, at der har været 9 pile samt en bue med i graven, behørig vægt.

Grave fra enkeltgravskulturen med pilespidser forekommer, men er ikke hyppige, og i hvert fald er grave med mange spidser sjældne. Ofte findes kun en enkelt eller nogle få pilespidser. Om man i de tilfælde vil tolke spidserne som en

del af et bue – pil inventar, er afhængig af spidsernes antal, placering i graven m. m. I de tilfælde hvor der kun er en enkelt spids kan det endda komme på tale at se den som en mulig dødsårsag snarere end en gravgave.

Graven fra Nautrupvej er altså speciel p.g.a. de mange pile der er medgivet. Eller er den nu det? Lad os først se på de andre grave med en enkelt eller nogle få pilespidser. Af pilene fra Nautrupvej er kun pilespidserne af flint bevaret. Havde spidserne været af ben, havde der ikke været det ringeste spor efter bevæbningen, ligesom køllepile af træ eller øvelsespile uden spidser, heller ikke ville have efterladt sig spor. Selvom langt de fleste pilespidser vi kender fra stenalderen er af flint, ved vi fra heldige fund, at benspidser også har været brugt, og formentlig langt hyppigere end fundene lader ane. I enkelte tilfælde lader fundforholdene heller ingen tvivl tilbage om hvorledes disse har været anvendt: I en grav fra Bøgebakken ved Vedbæk, er en mand fra ertebølletid (ca. 4100 f.kr.) begravet endnu med spidsen af den bennpil der dræbte ham siddende imellem 2. og 3. ryghvirvel (Albrethsen & Brinch Petersen, 1976). Spidsen er brækket, formentlig i forsøget på at fjerne den fastkilede pil fra liget. I Porsmose ved Næstved er dele af skelettet af en mand fra enkeltgravstid fundet, dræbt af 2 bennpile og smidt i en sø. Den ene pil, der har ramt og gennemboret brystbenet, har formentlig været dræbende. Den anden har ramt offeret i næsen og spidsen er trængt igennem ganen. Begge skud har ramt offeret skråt oppefra og er formentlig affyret af to skytter næsten samtidigt. To heldige fund, et fra jægerstenalderen og et fra bondestenalderen, der viser trinde benspidser i brug mod mennesker.

Lad det med det samme være sagt at der i princippet ikke er nogen fysiologisk betingede forskelle på "jagt" på dyr og mennesker med bue og pil. Man vil dog oftest vælge andre pile

til jagt end til krig. Forskellen ligger i ønsket om at dræbe. En pil har, når man ser bort fra køllepile, ingen chockeffekt. Den dræber primært ved at beskadige vitale organer eller blodkar, med forblødning til følge, eller sekundært via efterfølgende sårinfektion. Ved almindelig jagt vil det være vigtigt at dyret dør/lægger sig hurtigt, således at det ikke når alt for langt væk, og altså går tabt for jægeren. Derfor vil man til jagt normalt vælge en skarp, bredt og dybt skærende spids der fordrer en optimal blødning – f. eks. en tværpil. I en krigssituation vil der være andre ting der gør sig gældende. Først og fremmest vil valget af våben og fremgangsmetode være afhængig af den til enhver tid herskende skik og brug. Krig er altid til en vis grad ritualiseret, og drejer sig altså ikke kun om at slå ihjel, men ofte i højere grad om at true og imponere eller vinde individuel hæder. Trinde bennpilespidser, der må betegnes som mindre velegnede som jagtspidser, har således formentlig fortrinsvis været til krigsbrug.

Et pilekogger med pile forsynet med bennspidser vil imidlertid aldrig blive erkendt ved en udgravning. Alt vil være væk. Kun hvis der evt. er en enkelt flintspids eller to iblandt, vil man have en chance for at erkende tilstedeværelsen af bue og pil.

Men er det overhovedet rimeligt at antage at de kan have haft bennpile med i gravene? Hvis vi ser lidt på hvad de ellers har haft med som gravgaver, så kan det opdeles i 4 hovedkategorier:

- 1) Personligt udstyr. F.eks. ravperler eller bælteskiver af rav.
- 2) Redskaber. F.eks. arbejdsøkser, mejsler og knive.
- 3) Proviant. F.eks. lerkar, fade eller bægre hvor det kan formodes at disse har indeholdt mad eller drikke til rejsen.
- 4) Våben. Stridsøkser og pilespidser.

Våben indgår altså i det almindelige gravgods. Endda så hyppigt at det tilsyneladende mest almindelige våben har givet kulturen sit andet navn "stridsøksekulturen". Der er ingen tvivl om at pilespidserne skal placeres i kategorien "våben", men har de nu været brugt til jagt eller krig? Begge dele formentlig. Selvom hovederhvervet har været kvægavl og agerbrug, så har man stadig jaget, og jagtspidserne finder vi i form af tværpile. De eneste flintspidser, som jeg mener kan være deciderede krigspile, er de såkaldte D-pile. små kompakte spidser med tresidet tværsnit. Hovedparten af krigspilene, som jeg formoder har været af ben, er imidlertid ikke bevaret. Jeg tror at anvendelsen af bue og pil i krigssituationer eller konflikter har været almindelig, og at bue og pil hyppigt har været medgivet som våben i gravene.

Ser man bort fra den mulighed at medgivelsen af en enkelt pil som gravgave kan have symbolsk betydning, og ligeledes ser bort fra de statistisk set forsvindende få gange en pil vil være dødsårsag, så kan alle grave der indeholder pilespidser være grave af samme type som graven fra Nautrupvej. Om det vil være rimeligt at tolke dem således, vil afhænge af de observationer omkring spidsernes placering der gøres ved udgravningen. Blot skal det her fremhæves, at bue og pil måske langt hyppigere har været medgivet som gravgave end tidligere antaget. Det er imidlertid kun hvis en eller flere af pilespidserne har været af flint vi kan erkende det. Det er derfor vigtigt at man ved udgravning af grave noterer sig ikke blot pilespidsernes position, men også deres orientering. Via sådanne oplysninger vil man kunne se om det er sandsynligt at en pilespidser er det eneste bevarede af en bue-pil bevæbning.

En ting der nok er en medvirkende årsag til at bue og pil er næsten fraværende i materialet er pilespidsernes undseelighed. Tværpile som

dem der blev fundet i graven fra Nautrupvej er meget små, og i princippet kun små afslag der er retoucheret lidt på to af kanterne. De kan altså være svære at erkende. Desuden skal der uendelig lidt jord til for at skjule en tværpil, så selv for erfarne fagfolk vil et enkelt skrab med graveskeen for altid kunne fjerne vidnesbyrdene om bue og pil i en grav. I de fleste tilfælde vil tværpile nok blive fundet, men måske først når de er fjernet fra deres oprindelige plads. Tidspres, lysforhold og vejrlig vil desuden på hver deres måde kunne påvirke i uheldig retning. Alt i alt er der tale om en fundtype det kan være svært at have med at gøre. Ligeledes må man forvente at en del spidser er gået tabt ved tidligere tiders ufagkundige undersøgelser, hvor der måske i højere grad blev fokuseret på de lidt mere anseelige oldsager – økser, lerkar, ravperler m. m.

Buen

Måske bueskytten fra Sevel slet ikke var så forskellig fra sine samtidige. Blot har heldige observationsforhold ved udgravningen samt det faktum at hele 9 af, hvem ved hvor mange, pile var forsynet med flintspidser. Om hvordan buen har set ud? Tja, her kan vi kun gisne. Der er nemlig i Danmark ikke fundet nogen buer fra denne del af stenalderen. Den bue der dateringsmæssigt ligger tættest på, er fra overgangen mellem jægerstenalderen og bondestenalderen, fundet i Aamosen på Sjælland (Troels-Smith, 1959). Det er en opr. ca. 163 cm lang fladbue af elm, med markeret greb. Buens arme er forholdsvis brede og flade. Fra Tyskland kendes flere buer fra yngre stenalder, bl. fra Koldingen (Beckhoff, 1977) (Paulsen, 1990), Ochsenmoor og Förstermoor (Rausing, 1967), som er lavet efter samme princip. Fra England kendes buer fra yngre stenalder fra bl. a. Meare og

"Stenalderfolk" med fladbuer på Hjerl Hede.

Ashcott (Clark, 1963) Også her er der tale om fladbuer. Så selvom vi mangler fund af buer fra perioden er det sandsynligvis en bue af nævnte type bueskytten fra Sevel har haft med i graven. Iøvrigt kan man den dag idag, kun 5 km fra fundstedet, om sommeren se samme type bue i brug. Nemlig på stenalderbopladsen på Hjerl Hede som er levendegjort ca. 6 uger hver sommer. At det skulle være undertegnede der fik lov at udgrave en gammel våbenfælle kun få km fra Hjerl Hede, hvor jeg selv har afskudt i hundredevis af pile, ligner mere end en tanke. Men det er nu en helt anden historie.

Litteratur

- Albrethsen, S. E. & B. Brinch Petersen: Excavation of a Mesolithic Cemetery at Vedbæk, Denmark 1976 Acta Archaeologica, vol. 47, s. 1-28.
- Beckhoff, K.: Der Eibenbogen von Koldingen, Stadt Pattensen, Ldkr. 1977. Hannover. Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte 43: s. 102-103
- Clark, J. G. D.: Neolithic Bows from Sommerset, England, and the pre- 1963 history of Archery in Northwestern Europe. Proceedings of the Prehistoric Society, vol. XXIX, s. 50-98.
- Paulsen, H. Schussversuche mit einem Nachbau des Bogens von Koldin – 1990 gen. Ldkr. Hannover. Experimentelle Archäologie in Deutschland. Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland, beiheft 4, s. 298-305.
- Rausing, G.: The Bow. Some Notes on its Origin and Development. 1967.
- Troels-Smith, J.: En Elmetræs-Buc fra Aamosen og andre Træsager fra 1959 tidlig-neolitisk tid. En foreløbig Meddelelse. Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1959, s. 91-145.

Hus i hus!

Om opførelsen af et grubehus på Holstebro Museum

Af cand. phil. Ole Nielsen

Besøgende på Holstebro Museum vil fra juni 1993 kunne se en rekonstruktion af et grubehus i fuld størrelse, opført inde i den afdeling af den permanente udstilling der rummer vikingetiden. Arbejdet med opførelsen påbegyndtes i efteråret '92, og huset står nu som et markant blikfang for enden af oldtidsudstillingen.

Opførelsen har været en spændende opgave, men det var ikke uden betænkeligheder under tegnede sagde ja tak til opgaven. For hvordan får man en lerklinet, stråtækt hytte med tilhuggede stolper til at passe ind i et miljø af blanke marmorgulve, hvide vægge og store vinduer? Dertil kom de praktiske problemer afstedkommet af at huset skulle opføres indendørs. Hvordan graver man f. eks. en stolpe ned i et cementgulv, eller hvordan får man et cementgulv til at ligne et sandgulv? Nu står huset der imidlertid og passer med sin egen rustikke charme slet ikke så dårligt ind i omgivelserne.

Mange kræfter har imidlertid været forenet før vi kom så langt. Således er opførelsen finansielt muliggjort takket være en bevilling fra C. Bendix Fond. Rekonstruktionsafdelingen på Moesgård Museum har været behjælpelig med såvel gode råd, husly, materialer og udlån af værktøj, mens Martin Kristiansen fra Nationalmuseet har bidraget med gode råd af såvel teknisk som kunstnerisk karakter.

En tak skal også lyde til Hjerl Hedes Fri-

landsmuseum der har leveret vidjerne samt det meste af tømmeret.

Grubehuset

"Grubehuse" er fællesbetegnelsen for en række små hytter der kendes fra yngre jernalder og vikingetid. Hustypen dukker op i 3. årh. e. kr., i yngre romersk jernalder, samtidig med at vi kan se at gårdene generelt ændrer sig. Beboelseshusene bliver større og gårdene kommer efterhånden til at bestå af flere bygninger – udhuse om man vil – der hver især har haft deres specielle funktion som værksteder, lader, stalde m.m. Grubehusene dukker her op som en del af det repertoire af udhuse der hører til på en gård. Typen holder sig i brug på gårdene op igennem yngre jernalder og vikingetid. Fra 8. årh. dukker den også op i forstadierne til de første byer i Danmark, og i vikingetiden er de også at finde i de egentlige byer !

Fælles for husene er at de er delvist nedgravede – ofte omkr. 1/2 meter – men ellers kan de variere meget i størrelse og konstruktion. De mest simple grubehuse består udelukkende af en oval, rund eller rektangulær grube med en kraftig tagbærende stolpe i hver ende. Andre har desuden spor af vægkonstruktion i form af stolpe- eller pælehuller langs nedgravningens kant. Igen andre har vægrille, stolper i hjørnerne og spor efter ildsteder.

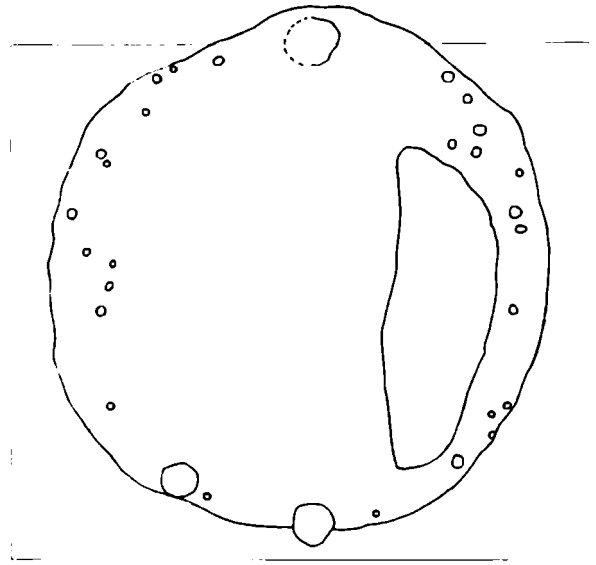
Grubehusenes funktion

Grubehusenes funktion er omdiskuteret. Således har bl. a. arbejdshytter, boliger og forråds-hytter været foreslået (Sørensen, 1985). Som beboelse har de i almindelighed nok ikke været anvendt. En undtagelse gør sandsynligvis de tømmerbyggede grubehuse med ildsteder der er fundet bl. a. i byerne, f. eks. Århus (Andersen, Crabb & Madsen, 1971). Grubehuse med tilknytning til gårde, har formentlig fungeret som forråds- eller arbejdshytter, og da der forholdsvis ofte findes væve- og tenvægte i husene, har man især fokuseret på grubehusene som mulige vævehytter. Diskussionerne omkring hytternes anvendelse kæder sig imidlertid uløseligt sammen med spørgsmålene omkring deres konstruktion.

Generelt må man sige at de aktiviteter der er foregået i grubehusene ikke har været særligt pladskrævende. Huse på 2×2 meter forekommer og $3,5 \times 4$ meter er normalt, så det må være andet end pladshensyn der gør at aktiviteterne med fordel har kunnet placeres udenfor beboelseshuset. Man kan tænke sig:

- 1) At aktiviteterne er forvist fra beboelseshuset p.g.a. lugtgener, svineri, brandfare, larm eller anden ulempe.
- 2) At aktiviteterne med fordel har kunnet udføres et andet sted end beboelseshuset fordi der er for mørkt, røget, varmt, tørt eller andet. Eller naturligvis en kombination af begge muligheder. Det vil imidlertid føre for vidt her at begynde en diskussion af de forskellige grubehustypers mulige funktion og konstruktion. Vi vil derfor koncentrere os om en bestemt type fra vikingetid, den såkaldte "Trabjerg type" (Bender Jørgensen & Skov, 1980), den type der er model for rekonstruktionen på Holstebro Museum.

Trabjerg hus 38

Et grubehus af "Trabjerg type", hus XXXVIII.

Trabjerg udgravningen

Vikingetidsbopladsen i Trabjerg, 16 km øst for Holstebro, blev udgravet i 1970'erne under ledelse af museets direktør Torben Skov. På stedet lokaliseredes en række gårdsanlæg fra 10. århundrede, hvortil også hørte grubehuse. Der var grubehuse af forskellig konstruktion, men en række på 8 skilte sig ud fra de andre og dannede så at sige en egen type. Der er tale om hytter på 2×2 - $3,5 \times 4$ meter, med et rundt eller ovalt vægforløb af tynde tilspidsede pæle. Som andre grubehuse har typen en kraftig tagbærende stolpe i hver ende. Indgangene (en eller to stk.) kan være i gavlene ved siden af de tagbærende stolper eller midt i vægforløbet. Andre gange synes dog indgangen helt at mangle – et træk vi vil vende tilbage til.

Grubehusenes konstruktion

Det var således ikke mærkeligt, da det kom på tale at bygge et grubehus på museet, at man valgte en type som var kendt fra museets arbejdsområde. Der findes efterhånden mange rekonstruktioner af grubehuse rundt omkring på museerne og de historiske værksteder, ja sågar på skoler og højskoler. Alle steder har man imidlertid valgt at bygge rektangulære hytter. Det blev derfor undertegnedes opgave at forsøge at rekonstruere et grubehus med rundt vægforløb.

Lad os først se på hytterne som de fremtrådte ved udgravningen. Det mest dominerende træk er naturligvis selve gruben. I Trabjerg er gruberne mellem 12 og 30 cm dybe, dertil kommer at vel omkring 30 cm pløjjord er fjernet før udgravningen. Altså må husene have været neddybede 42-60 cm i jorden. Hullerne efter de tagbærende stolper er det næste karakteristiske træk. De har været 30-50 cm dybe og i reglen 30-45 cm i diameter. Stolperne har båret en bjælke, en såkaldt rygås. Alt ialt viser det at husene må have haft en form for saddeltag. Væggene viste sig i form af spidsbundede huller efter nedhamrede pæle langs nedgravningskanten i bunden af gruben. Diameteren var oftest mellem 5 og 10 cm og hullerne i reglen 10-20 cm dybe. Den indbyrdes afstand mellem de enkelte pælehuller varierer fra 10-40 cm, men ligger oftest på ca 20 cm. Vægforløbet er rundt eller ovalt og følger gruben nogenlunde, dog således at der er lidt plads mellem nedgravning og pælehuller. Ved et enkelt hus (XXXIV) blev der registreret en væg med dobbelt pælerække. Om begge rækker har stået på samme tid eller afspejler 2 faser af huset er ikke helt vist, men sandsynligvis er de samtidige. Alt ialt peger sporene imod en vidjefletkonstruktion omkring nedhamrede pæle. Indgangene var, hvor sådanne var at se, enten i gavlenderne eller midt i

vægforløbet. Der kunne være en eller to indgange, der viste sig som manglende vægstolper de pågældende steder. Et enkelt hus (XXXVIII) havde i den ene gavl en kraftig stolpe ca. 75-80 cm fra den tagbærende. Sammen kan de have båret en egentlig dør, hhv. dannet karm til en sådan. I ingen af de øvrige huse var det ved kraftigere stolper markeret hvor indgangen var. Det tyder generelt på en let dørkonstruktion, idet de spinkle vægstolper næppe vil kunne bære en solid trædør. En anden ting ang. indgangen er at i hvert fald to af hytterne tilsyneladende mangler en indgang (XIX og XXXIV). I begge tilfælde er vægforløbet ubrudt.

For at opsummere er der altså tale om runde hytter med saddel-tag og fletværksvægge med indgangene i gavlen eller midt i væggen. En evt. dør må i de fleste tilfælde have været en let konstruktion - evt. en fletværksdør. Et saddel-tag passer imidlertid ikke så godt sammen med et rundt vægforløb. Normalt vil spærrene på et saddeltag hvile på en rem øverst på væggen, men man kan dårligt forestille sig en tagrem øverst på en halvrund væg bestående af spinkle pæle. Spærrene må så i givet fald have hvilet direkte på fletværket. Da fletværk er elastisk men stabilt er det en reel mulighed. Eller man må tænke sig at spærrene er gået helt ned på jorden og har hvilet der. Spærrenes nedre ende kan udmærket have været nedgravet 20-30 cm uden at det idag er muligt at erkende, eller de kan have hvilet i en træramme der har ligget på jorden². I såfald har væggen ikke haft nogen bærende funktion, og går man ind på den tankegang, giver det mulighed for forskellige tolkninger af væggen. Væggen kan have gået helt op til taget, undtagen ved indgang og eventuelle lyshuller. Fletværket kan have stået alene, været lerklinet eller man kan have stablet græstørv eller lignende op på væggens yderside³. En an-

den mulighed er at væggen ikke går helt op til taget og danner et lukket rum, men istedet blot går op til grubens kant eller lidt højere og på den måde faktisk kun støtter grubens nedgravningskant og forhindrer den i at skride ned. Således bliver grubehuset en slags arbejdsgrube med tag snarere end en egentlig hytte. Et indicium på at det måske har været sådan er de mindst 2 grubehuse hvor der ikke er nogen indgang. Væggen fortsætter ubrudt hele vejen rundt, så hvordan skulle man overhovedet kunne komme ind hvis væggen gik hele vejen op til taget? Det vil også kunne forklare de mange grubehuse hvor der ikke er spor efter nogen væg. De kan have været lignende arbejdsgruber, blot har gruben ikke været støttet af fletværk. Fordelen ved en sådan konstruktion var måske at der var bedre lys end i de lukkede hytter.

Rekonstruktionen i udstillingen

Rekonstruktionen har vi valgt at lave som en lukket hytte med lerklinede vægge, stråtag og en solid indgang med dør. Af flere grunde: For det første ville der slet ikke være plads til en hytte, hvor taget gik helt ned til gulvet i udstillingen. For det andet ville vi godt lave en form for "ø" eller miljø der kunne få publikum til – et kort øjeblik – at fornemme at man er gået 1000 år tilbage i tiden. Denne illusion lader sig nemmest gennemføre i et lukket rum hvor moderne arkitektur og design ikke distraherer. I særdeleshed vil det nok appellere til børn i alle aldre, og grubehuset tænkes da også inddraget i undervisningen af børn på museet.

De tagbærende stolper og tagremmen er af kanthugget egetømmer. Døren og karmen er af overfladehugget egetømmer¹ og spær og rafter er af afbarket men utilhugget egetømmer. De lodretstående pæle i væggen er overvejende af

uforarbejdet hassel, mens der er brugt pilevidjer til fletværket omkring disse. Væggene er klinede med en blanding af ler, sand og halm mens taget er tækket med strå.

I den ene gavl er indgangen placeret. En dør af egeplanker sidder på den tagbærende stolpe og lukker imod en anden kraftig stolpe ca. 80 cm fra den tagbærende – som det formentlig har været tilfældet med hus XXXVIII fra Trabjerg. Hele konstruktionen er måske kraftigere udført end det har været tilfældet i vikingetiden. Det er imidlertid gjort under hensyntagen til det kraftige slid de – forhåbentlig – mange besøgende kommer til at forårsage i de kommende år. Foran døren er der lavet en lille "nedgravning" der fungerer som en slags trappe trin ned i huset. Sådanne er ikke fundet i forbindelse med grubehusene i Trabjerg, men da der kun er bevaret 12-30 cm af gruberne, kan de sagtens oprindeligt have været til stede. Fra bl. a. Århus kendes flere eksempler på sådanne indgangsgruber (Andersen, Crabb & Madsen).

I den anden gavl er væggen ikke ført helt op til taget, således at der dannes en trekantet åbning til lys. Åbningen fungerer også som en slags vindue, så man udefra kan se ned i grubehuset. For yderligere at skabe lys i huset, er der ført to lyslederkabler op under taget, hvorfra de diskret oplyser rummet med et svagt lys.

Gulvet, der skal illudere et sandgulv, er støbt i cement og belagt med en epoxymasse iblandet sand. Det giver en ru, lidt ujævn, slidstærk overflade der godt kan ligne et sandgulv. Denne belægning er også påført den lille nedgravning ved indgangen. Det var naturligvis ikke muligt at lave et rigtigt sandgulv da sandet i givet fald snart ville ligge spredt over hele museet.

Grubehuset er indrettet som en vævehytte med opstadvæv, brikvæv, tene, uldkamme, m.m. Som møblement står der langs væggene små bænke og en værktøjskiste. Alle genstan-

Arbejdet påbegyndes. Det store tømmer tilhugges i museets gård.

De tagbærende stolper og rygåsen er rejst og væggen vidjeflet får huset til at ligne en gigantisk kurv.

Huset er næsten færdigt. På tagets mønning mangler endnu tørv.

Den anden gavl med lyshullet.

Lis Brems ved væven i grubehuset.

Govri Hansen og Lis Brems med det færdige resultat.

dene i huset er enten rekonstruktioner eller replikater af genstande fra vikingetid⁵.

Arkæologisk forskning – en levende proces

Har grubehusene af "Trabjerg type" nu også virkelig set sådan ud, eller har det måske været en lettere konstruktion? Har taget måske gået helt ned til jorden? Har væggene været lerklinede eller ej? Tja, det er spørgsmål der stadig står tilbage.

Mange spørgsmål vi stiller til fortiden vil vi aldrig kunne besvare 100% sikkert. Arkæologerne finder hele tiden nye ting, nye sammenhænge og fremsætter nye teorier om hvordan oldtidsmennesket levede. Forskningen er med andre ord en levende proces hvor gamle teorier må revideres eller forkastes i lyset af nye opdagelser. Resultatet af forskningen bliver derfor af karakteren "vi mener" i højere grad end "vi ved". Med rekonstruktionen i udstillingen har vi forsøgt at vise hvordan vi mener et grubehus af "Trabjerg type" kan have set ud. Som allerede fremført er der imidlertid også andre muligheder, men foreløbig får det nye hus være et forslag. På den måde kan huset indgå i diskussionerne omkring grubehusenes konstruktion, samtidig med at det forhåbentlig i mange år kan danne ramme om undervisningen af børn på Holstebro Museum.

Noter

- 1) Søby på Samsø er angiveligt en plads udelukkende med grubehuse. Der er dog stillet spørgsmålstegn ved om det ikke skyldes at sporene efter de øvrige huse er bortroderet (Sørensen, 1985).
- 2) I forbindelse med grubehusenes konstruktion har jeg haft inspirerende samtaler med mag. art. Bente Draiby fra Historisk-Arkologisk Forsøgscenter i Lejre.
- 3) I Sædding ved Esbjerg er der fundet grubehuse med tørv ned-sunket i fylden. Disse er tolket som rester af væggen (Stoumann, 1979).
- 4) Overfladhugget egetømmer er oprindeligt opsavet træ hvis overflade sekundært er tilhugget med økse for at give træet en mere autentisk overflade.
- 5) Rekonstruktioner er lavet på baggrund af ufuldstændige genstande, redskaber, bygninger eller lign. Et forsøg på at rekonstruere pågældende genstande som det formodes de kan have set ud i vikingetid. Replika er i princippet som originalerne, lavet i samme materialer. Blot er replikater ikke eksakte kopier af bestemte oldsager, men er snarere funktionelle kopier af bestemte typer.

Litteraturliste

- Andersen, H. H. P. J. Crabb & H. J. Madsen: Århus Sønder-vold. En byarkæologisk undersøgelse. 1971 Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter, B.IX.
- Bender Jørgensen L. & Torben Skov: Trabjerg. A Viking-age Settlement in North-west Jutland. 1979 Acta Archaeologica, vol. 50, s. 93-118
- Sørensen, A. B.: Some Considerations About Pithuts And Their Function. 1985 Kontaktstencil 28-29, s. 15-21.

Når man ser det hele lidt fra oven – arkæologi fra luften

Af Lis Helles Olesen

Arkæologer holder sig normalt tæt ved jordoverfladen og graver sig endda helst lidt ned i den. Men en tør sommer, som den vi havde sidste år, kunne lokke de fleste arkæologer en tur op i en lille flyvemaskine. Hvad kan det så skyldes?

Ja, hvor mærkeligt det end lyder, så kan man faktisk i heldige tilfælde se grundplaner af hele landsbyer, der er flere tusinde år gamle – når man altså kommer et stykke op over jordoverfladen.

Forklaringen er enkel. Når huller, render eller lignende, der er gravet ned i undergrunden, fyldes op igen, så kommer der som regel organisk materiale eller muldjord med ned i hullerne. Især korn (havre, byg og hvede) vil på sådanne steder altid have bedre vækstbetingelser end på resten af marken. I perioder med tørke vil navnlig planter med lange rødder holde sig grønne i længere tid på grund af nedgravningens større fugtighed (positive vegetationsspor). Det omvendte vil være tilfældet, hvor f.eks. en stenbrolagt vej hindrer rødderne i at trænge ned i jorden (negative vegetationsspor). Undergrunden skal helst være tør. Grus og sand giver selvfølgelig de bedste betingelser for

iagttagelser. Men i den meget tørre sommer i 1992 kunne de positive vegetationsspor også i flere tilfælde ses på lerjord.

I slutningen af juni måned gik vi på vingerne nogle gange – Torben Skov og undertegnede med Erling Jessen som den erfarne pilot. Vi gennemfløj store dele af det område, som museet dækker arkæologisk – fra Vesterhavet til Karup å. Formålet med flyvningerne var først og fremmest at finde vikingetidsbebyggelser. Derfor fløj vi især over områder, hvor vi forventede at finde sådanne bebyggelser. Det vil sige: – på steder hvor der før var fundet genstande fra vikingetiden, – på steder hvor der før var foretaget udgravning, – ved enlig beliggende kirker, – på steder hvor der var et marknavn (f.eks. Gammeltoft), som kunne tyde på en bebyggelse fra vikingetid, – og endelig langs fjorde og vandløb, hvor vi havde en særlig formodning om, at her måtte vikingerne have boet.

Som bekendt går det jo ikke altid, som man kunne ønske sig. De store flotte vikingetidslandsbyer har vi stadig kun set ved møjsommeligt gennem flere år at grave i mulden. Men så har vi heldigvis fundet så meget andet, der er mindst lige så interessant.

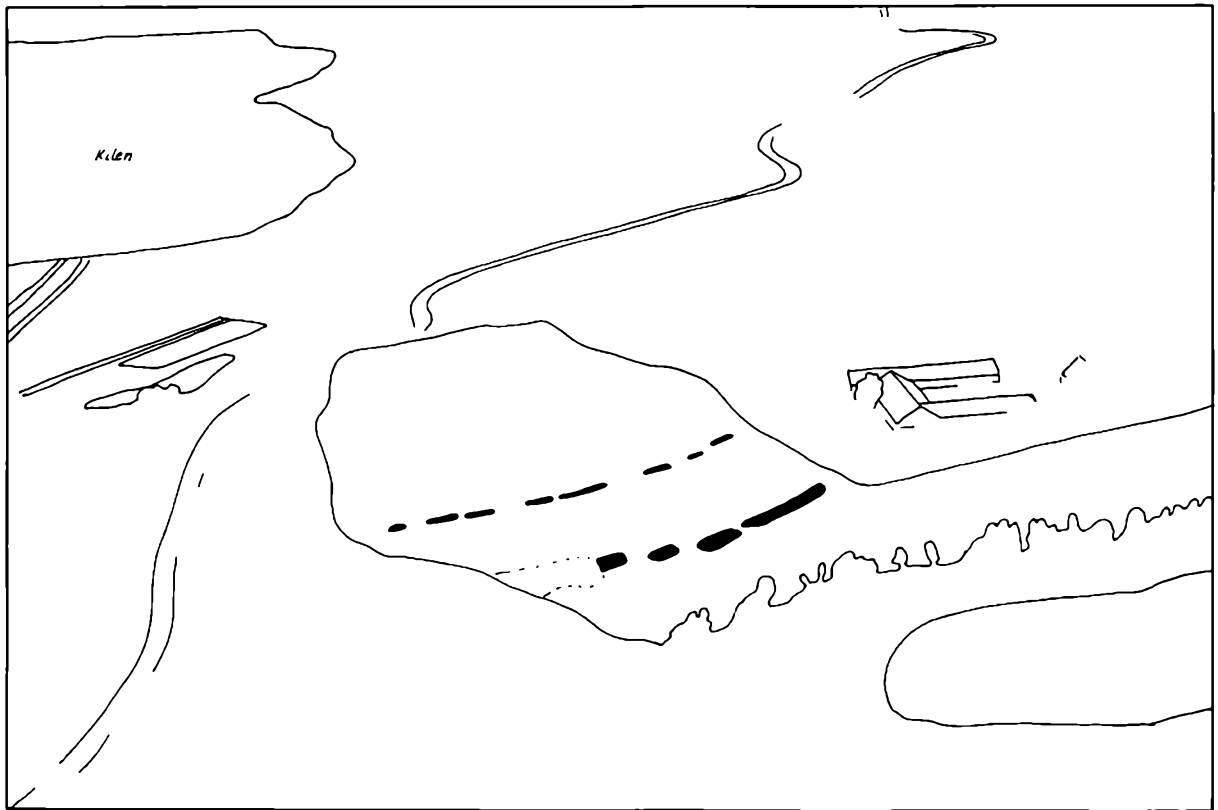
Næsset i bunden af Kilen med det befæstede anlæg fra yngre stenalder.

Det befæstede anlæg ved Kilen

Ført og fremmest skal nævnes det befæstede anlæg fra yngre stenalder, som dukkede op ved Kærgårdsmølle i bunden af Kilen. Her ligger et ca 2 ha stort næs, der på tre sider er afgrænset af stejle skrænter. På den fjerde side har man i stenalderen gravet en form for voldgrave og lukket næsset af ind mod det åbne land. Umiddelbart vest herfor krydser oldtidsvejen Bredkær bæk. Det ses bl. a. ved, at en hulvej går op fra dalen med retning mod fire gravhøje på Mølgårds mark.

Sporene i marken er så karakteristiske, at der ikke kan være tvivl om karakter og datering. Her ved Kærgårdsmølle er der to parallelle rækker af voldgrave med henholdsvis fire og otte grave med jordbroer imellem.

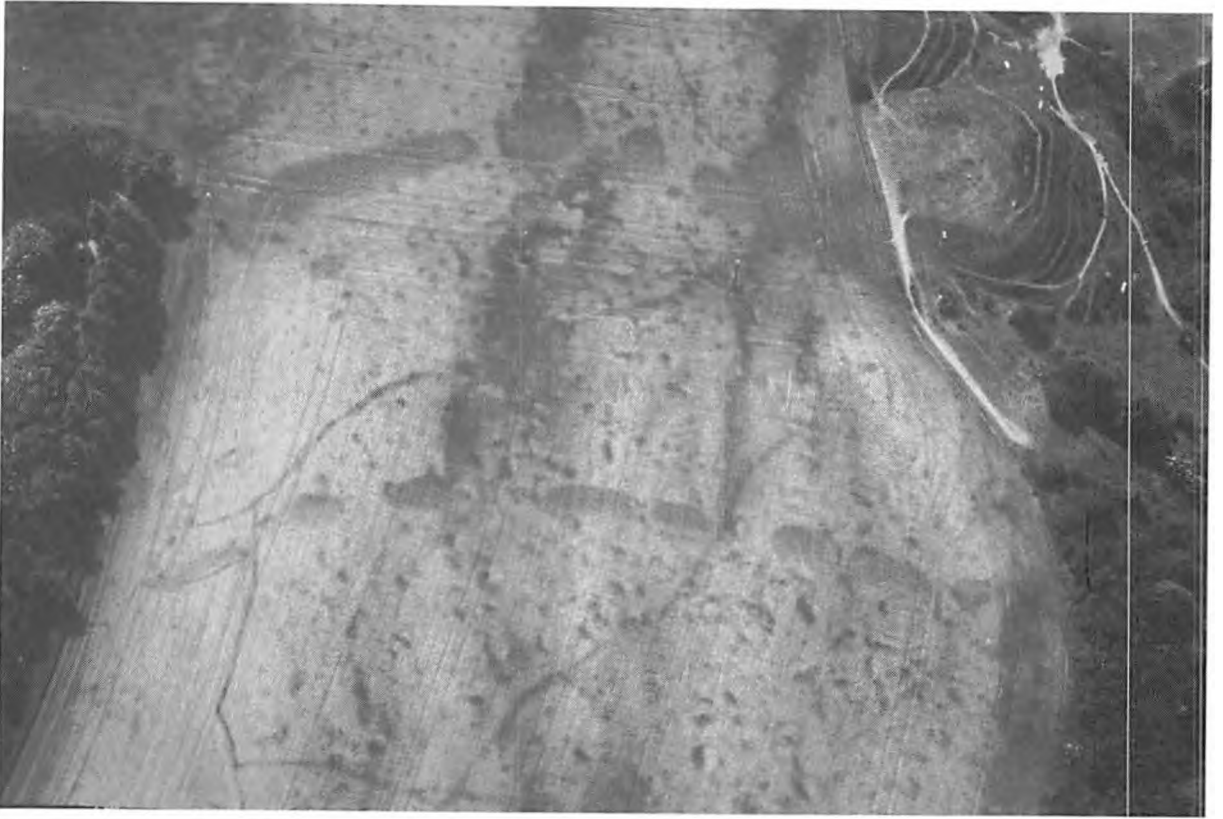
En udgravning vil sikkert afsløre, at gravene har været et par meter dybe og forsynet med palisadehegn langs indersiden. På marken er gennem mange år fundet megen flint og keramik fra den yngre stenalder (ca 3.500 f.kr.). I 1979 fik museet af Mølbjergs daværende ejer

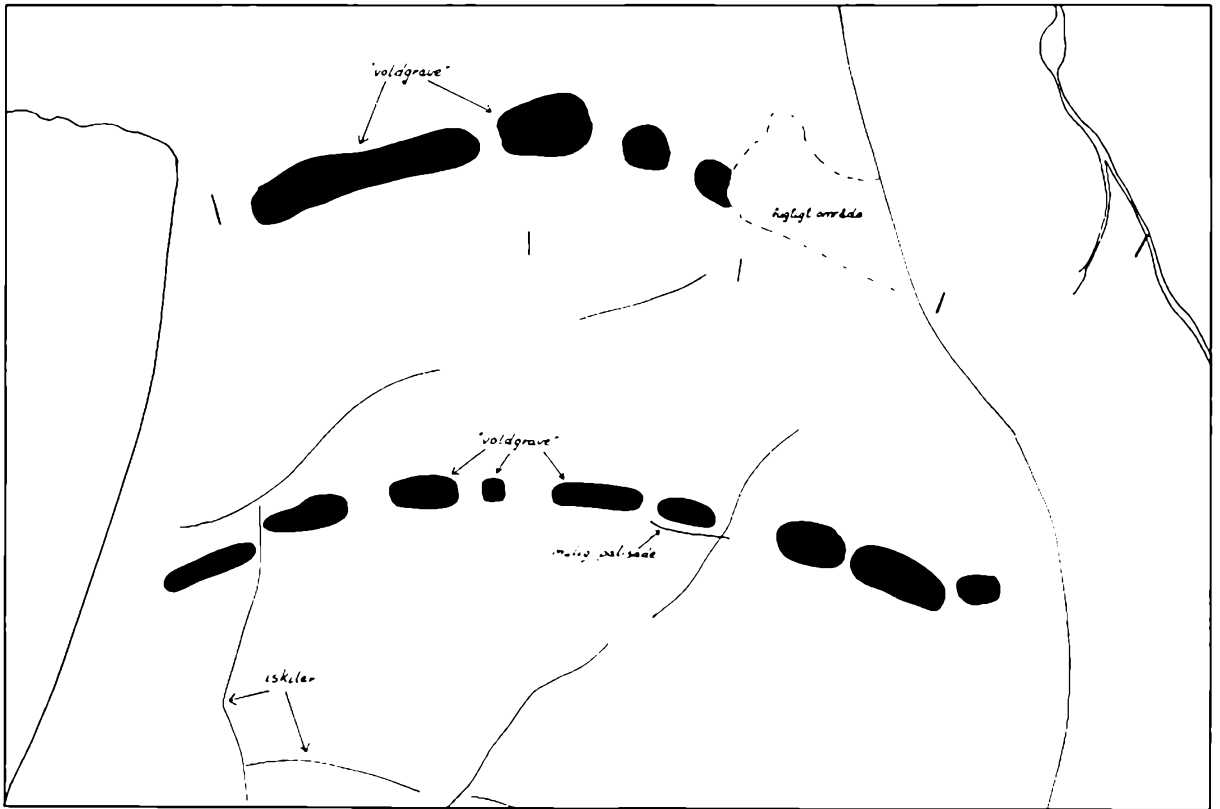
forærende en større samling oldsager, hvoraf de fleste var fundet på denne mark af Uffe Sørensen.

Fra tilsvarende anlæg – bl. a. Sarup på Fyn – er på den afgrænsede plads fundet utallige nedgravninger med lerkar, økser, dyrekogler og lignende. Fra England, hvor der nogle steder er meget fine bevaringsforhold, er fundet skeletdele af mennesker og dyr i voldgravene.

Alt tyder på, at der er tale om samlingpladser, hvor man har udført forskellige ceremonielle handlinger.

Nærbillede af voldgravssystemet.

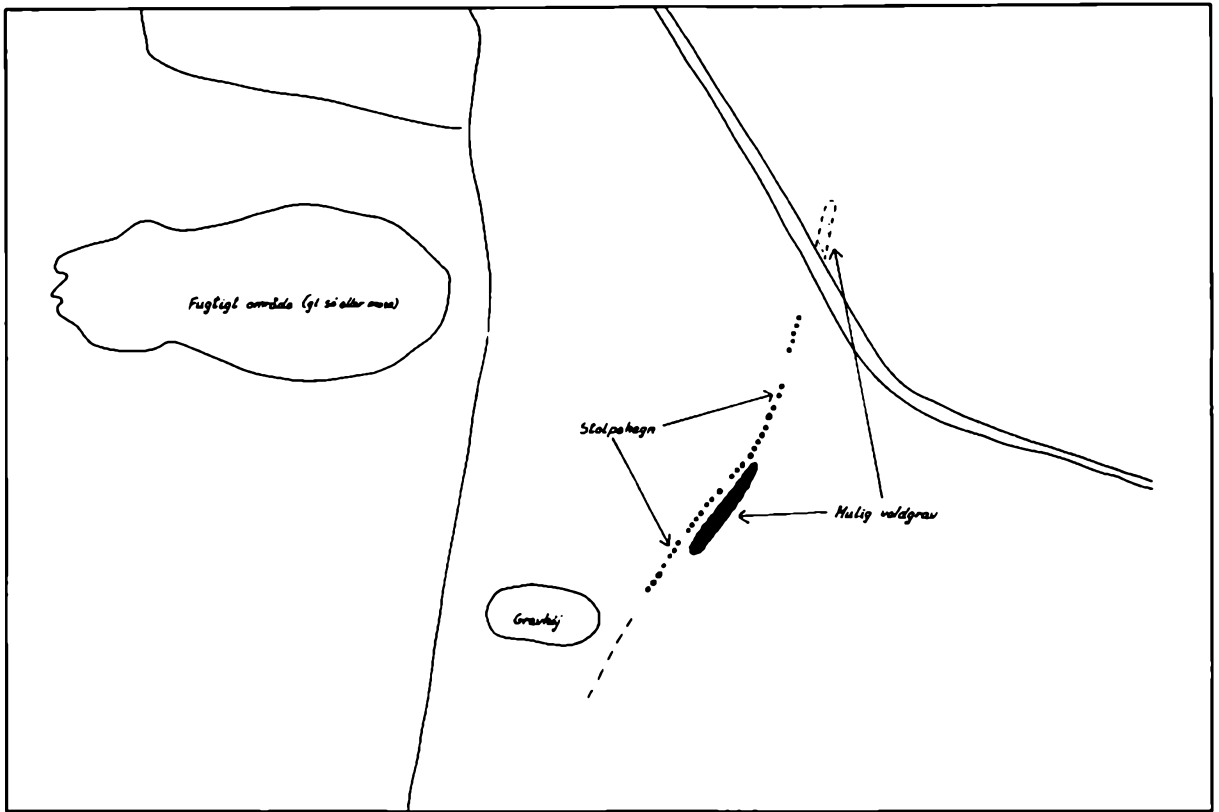

Stolperækken vest for Rammedige.

Rammedige

Vest for Ramme ligger jo den fredede forsvarsvold, som vi formoder er fra midten af jernalderen (ca. 200-400 e.kr.). Vest for denne vold ligger 13 fredede gravhøje. Umiddelbart vest for den vestligste gravhøj kunne vi fra flyveren se en ca 150 m lang række spor efter stolpehuller. Rækken forløber øst-vest. Det kan være en stolperække, der har stået som front i en vold. Et par steder sås en mørk aflang skygge langs

nordsiden af stolperækken. Muligvis er det spor efter en voldgrav. Imidlertid kan stolperækken med dens placering og øst-vest gående retning ikke umiddelbart sættes i forbindelse med Rammedige. Interessant er det under alle omstændigheder, hvad den lange række stolper har betydet. Kun en udgravning kan afsløre dette og afdække stolperækkens og Rammediges indbyrdes forhold.

Jernalderhuse ved Nr. Hovvinkel vest for Lemvig.

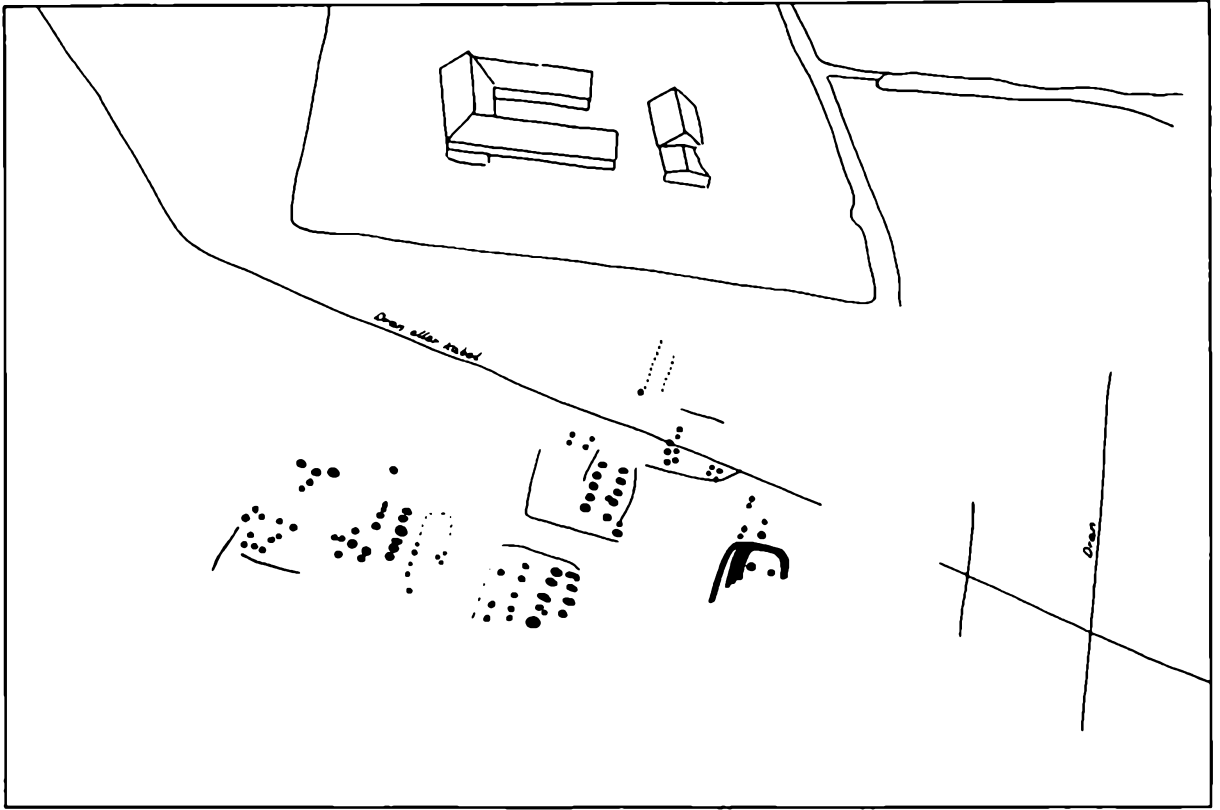
Jernalderhuse ved Nr. Hovvinkel

I den udtørrede Vestersø (vest for Lemvig) stikker et næs ud, hvorpå gården Nr. Hovvinkel ligger. Her umiddelbart vest for gården kunne ses spor af omkring syv langhuse og måske et par små staklader.

Langhusene ligger som de fleste oldtidshuse øst-vest. Ved to af husene ses spor af væggrøften – altså en grøft, hvori vægstolperne har været gravet ned. Ved det ene af husene ser det ud til, at væggrøften har et buet forløb. Det tyder på, at der er tale om et vikingetidshus.

Der kan også ses spor af nogle af de hegn, som har omgivet gårdene.

Nogle gange er sporene efter husene så tydelige i kornet, at man ud fra husenes form umiddelbart kan datere dem. Det er ikke tilfældet her. Derfor tog Harald Holm en tur til stedet med sin metaldetektor. Det gav dog ikke noget resultat. Derimod havde Peter Hyldgård, der ejer marken tidligere fundet en del potteskår på stedet. De kunne dateres til ældre romertid (0-200 e.kr). Så i det mindste nogle af husene må være fra denne tid.

Jernalderhuse øst for Bur, øst for bækken. Set fra nord.

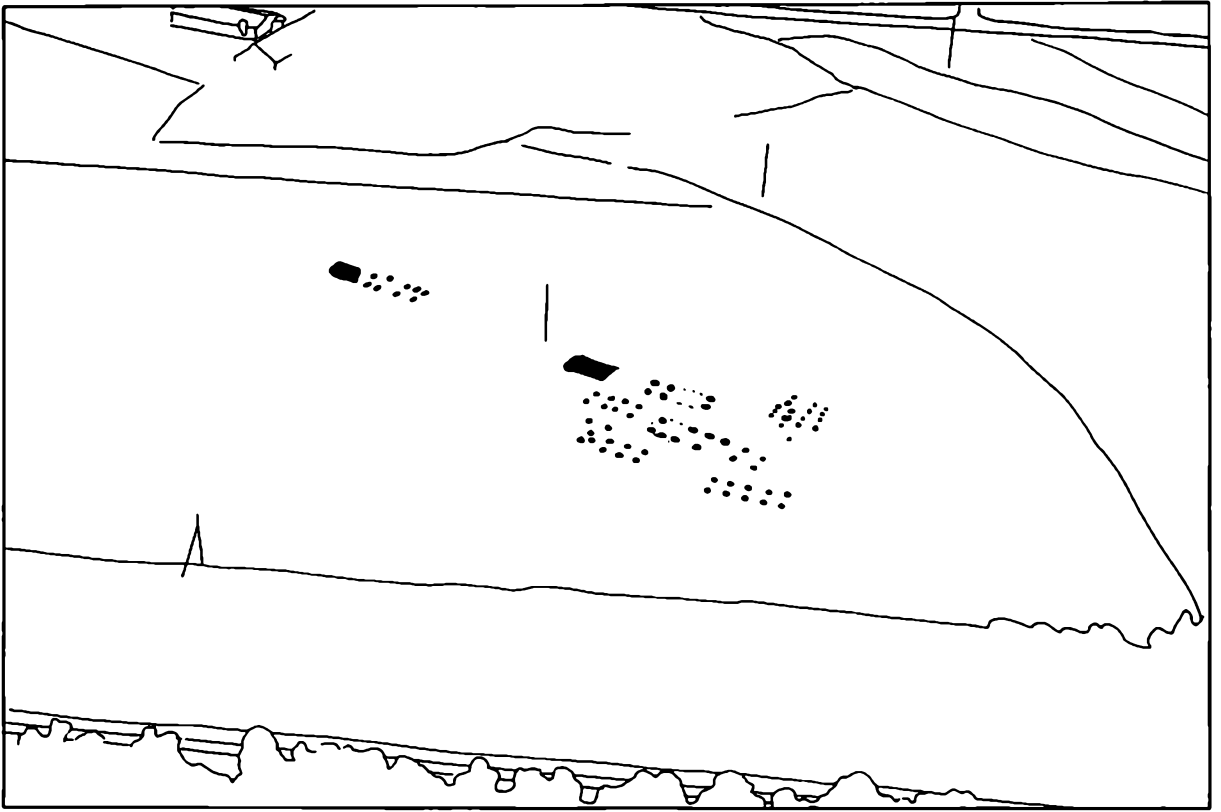
Jernalderhuse øst for Bur

På begge sider af den lille bæk øst for Bur, mellem jernbanen og landevejen, kunne ses spor af flere huse i kornet.

Øst for bækken kunne ses omkring ni huse. Ved tre-fire af dem ses, at østenden er mørkere end resten af huset. Det tyder på, at staldenden er lidt nedgravet i undergrunden, hvilket ofte ses i jernalderhuse. Det man ser af det enkelte hus er ellers sporene efter de store stolper, som i to rækker har stået ned gennem huset og båret taget.

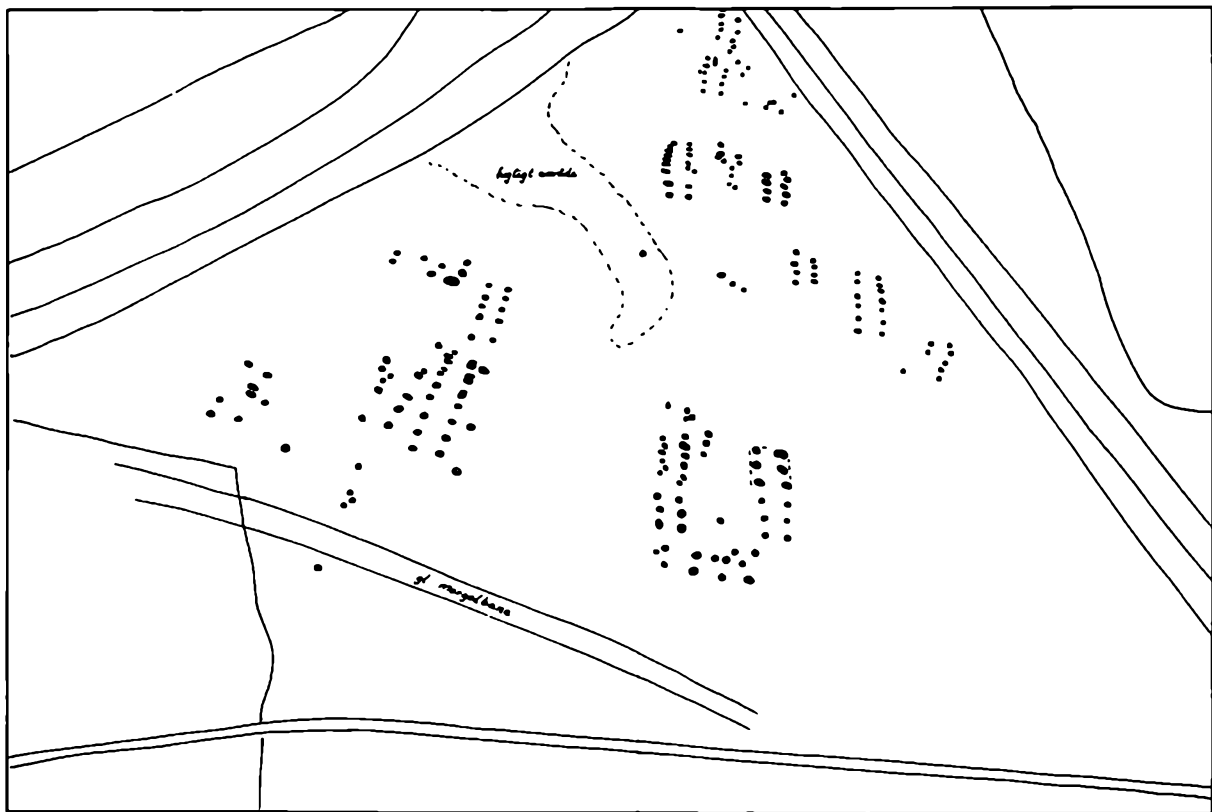
Vest for bækken ses omkring 11-12 huse. I forgrunden er måske en trelænget gård. Det kan dog også være huse fra forskellig tid.

Hans Kjeldsen, som ejer marken, har i 1978 opgravet omkring 50 potteskår på marken. De stammer fra slutningen af førromersk jernalder (omkring år 0). Så mon ikke vi her har en lille landsby fra denne tid. På den anden side af åen har vi så forgængerer eller efterfølgerer for denne bebyggelse.

Jernalderhuse øst for Bur, vest for bækken. Set fra vest.

Grubehuse ved Karup å mellem Mogenstrup og Trandum kirke.

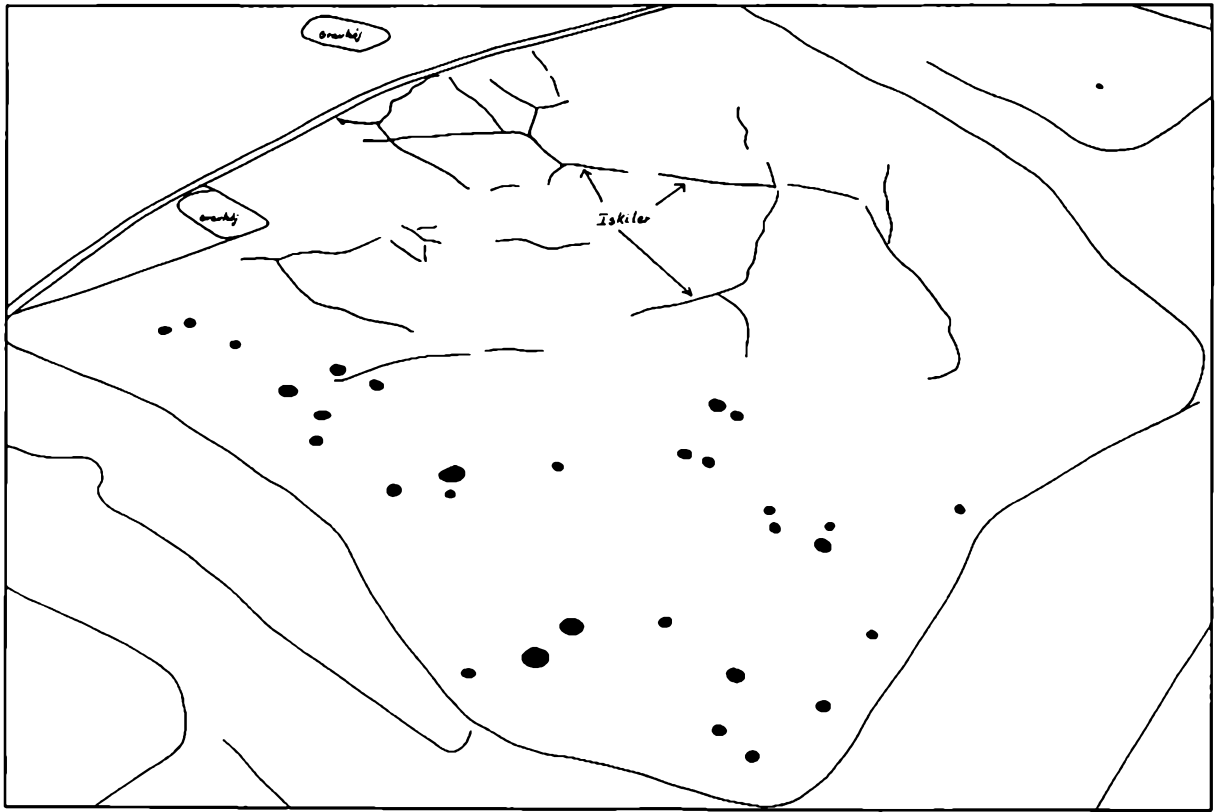
Grubehuse ved Karup å

Umiddelbart vest for det sted, hvor vi mener oldtidsvejen søger over Karup å, ligger to gravhøje, som hedder Vejlhøje. Vejl betyder vade-sted, så udover at rækken af gravhøje slutter her, giver navnet altså en velbegrunderet formodning om, at man tidligere har krydset åen her. Stedet ligger mellem Mogenstrup og Trandum kirke.

Lige nord for de to høje på marken yderst mod Karup å kunne fra luften ses omkring 30 runde mørke pletter på 2-3 m i diameter. Vi

regner med, at vi her har sporene af en flok små nedgravede huse – de såkaldte grubehuse. Hvad tid de er fra tør vi ikke sige endnu, bortset fra at det er jernalder eller vikingetid – hvis det altså er grubehuse!

Der var ikke spor af andre huse på marken, og Harald Holms gentagne vandren på marken med metaldetektoren har heller ikke givet noget resultat. Vi har alligevel store forventninger til denne plads og er klar til at stikke skovlen i jorden efter høst.

Polygonmønstre, også kaldet iskiler ved Lindtorp.

De her nævnte fund er en lille smagsprøve på, hvad man kan se fra luften. Mange andre steder så vi spor af stolpehuller, gruber, grubehuse og hegn. Ikke alt er fra oldtiden. F.eks. ses over store områder polygonmønstre. Det er sprækker, der er dannet i jorden umiddelbart efter sidste istid ved gentagen frost og tø. Sprækkerne fyldtes med is. Senere sank jord ned i sprækkerne. Denne jord er anderledes end den omgivende jord, og giver derfor afgrøderne anderledes vækstbetingelser.

Tilbage til oldtidens aftegninger: I nogle tilfælde er sporene som tidligere nævnt så tydelige, at man ikke er i tvivl om, hvad det er for en type anlæg man ser. Nogle gange kan man

endda give en ret præcis datering. Men i langt de fleste tilfælde skal der en udgravning til. Det er da også hensigten – efterhånden som vi får tid og mulighed – at lave større eller mindre udgravninger på de bedste af lokaliteterne.

Af hensyn til landmændene og vores egne haver kan vi jo ikke ønske os en tilsvarende tør sommer igen. Men ét er sikkert – det er fantastisk, hvad man kunne se fra luften sidste sommer – og som arkæolog kan man jo godt tænke sig at se noget tilsvarende igen og yderligere forøge vor viden om oldtidens bosættelser. Luftfotoarkæologien byder på store muligheder for den, der vover sig op i en lille flyvemaskine.

Nyt stempel for Hans Sørensen – guldsmed i Holstebro omkring år 1700

Af Torben Skov

For et par måneder siden modtog Holstebro Museum et brev fra en dame i Nordjylland, der bad om nogle oplysninger vedrørende et sølvbæger, som hun havde arvet efter familien i Sevel.

Sølvbægeret er 7. cm. højt med en randdiameter på 6,5 cm. I bunden er indstempelt et

mestermærke: HAS og indprikket vægtangivelsen: Wog 5½ lod. (1 lod = 14,7 gram).

Bægeret har en glat mundingsrand og en glat fodrand. Herimellem er bægeret nålepunslet bortset fra et indskriftskartouche, indrammet af en bladranke. I kartouchen er følgende indgraveret: A.O.S. / K.J.D. / 1701.

Sølvbægeret fra Sevel dateret 1701.

I bunden af sølvbægeret fra Sevel ses Hans Sørensens mestermærke HAS i en hjerteformet kartouche.

Sølvbægeret havde vi kendskab til på museet, idet jeg for et par år siden, havde haft lejlighed til at registrere det ved et besøg i Sevel. Dengang var det ikke muligt at hægte et mester navn på stemplet, men henvendelsen fra Nordjylland resulterede i, at jeg gik museets registreringsmapper igennem vedrørende uidentificerede mestermærker.

Heldet var med os. Som en udløber af den store Weller-undersøgelse i midten af 70'erne havde jeg i september 1979 registreret et sølvbæger i privateje i Hjern med nøjagtig det samme mesterstempel: HAS.

Sølvbægeret er 8 cm. højt med en randdiameter på 8 cm. og vejer 100 gram. I bunden er

indstemplet mestermærket: HAS. Som Sevelbægeret har Hjernbægeret en glat mundings- og fodrand med mellemstykket nålepunslet. I en kartouche omgivet af bladranker er indgraveret initialerne: J.H.S. Mg / M.L.D. Mg / 1697.

Af en eller anden grund var netop denne registreringsblanket med Hjernbægeret ikke forsynet med ejerens navn og adresse, hvilket vi normalt altid gør ved registrering af sølv i privateje. Men bag registreringsbladet lå en fotokopi af et brev, som ejeren af bægeret havde modtaget fra Nationalmuseet i februar 1961 som svar på, hvilken guldsmed der gemte sig bag mestermærket: HAS.

Sølvbægeret fra Hjern dateret 1697.

Udover mestermærket er indprikket bægerets vægt: Wog 5 1/2 lod.

Nationalmuseet svarede i brevet, at det pågældende mestermærke ikke fandtes i litteraturen om sølvmedemærker, men at der ikke kunne herske tvivl om, at det var et dansk arbejde fra omkring 1700.

Vi havde nu 2 sølvbægre. Et fra Hjern og et fra Sevel og for begge gjaldt det, at ejerforholdet kunne føres flere generationer tilbage lokalt dog ikke så langt, at der kunne sættes navne på initialerne. Med stor sandsynlighed, måtte der være tale om en guldsmed fra Holstebro.

Herefter var opgaven for så vidt enkel. Den lod: Find en guldsmed i Holstebro omkring år 1700 med initialerne: HAS.

I lektor Chr. A. Bøjes bøger: Danske Guld og Sølv Smedemærker før 1870, der udkom i 1946, tillæg i 1949, og den senere folkeudgave fra 1954 er mestermærket ikke gengivet og Hans Sørensen ikke omtalt under Holstebro.

Hans Sørensen er første gang omtalt i Holstebro Museums Årsskrift fra 1979, hvor Rigmor Lillelund og jeg giver en foreløbig orientering om guldsmedene i Holstebro i 1700-årene.

Her finder man Hans Sørensen som guldsmed i Holstebro i perioden 1698-1714, hvor han bl.a. er beskæftiget med at vedligeholde Holstebro kirkes kalk og disk. Således kender vi hans underskrift fra 1707. Men der kendes hverken mesterstempel eller sølvarbejder.

Det gør der nu. Opgaven er løst. Tiden passer og Hans Sørensen passer med mestermærket: HAS = HANS SØRENSEN.

I den nye 3-binds udgave af Bøjes Danske guld og Sølv Smedemærker, bind 2, Købstæderne, fra 1982, er Hans Sørensen nævnt under omtalen af guldsmede i Holstebro. Her dog kun nævnt for arbejder kendt fra skriftlige kilder.

I en ny revideret udgave vil der nu kunne tilføjes et mestermærke til omtalen af Hans Sørensen.

De 2 sølvbægre er således de eneste kendte

Hans Sørensens mesterstempel.

stykker sølvtøj udført af Hans Sørensen, og til lige de ældste stykker Holstebro-sølv, vi har registreret.

Efter dette lille stykke detektivarbejde kunne vi svare positivt på brevet fra Aalborg.

Holstebro Museum vil være taknemmelig, hvis nogen af årsskriftets læsere skulle have kendskab til genstande af sølv med det her gengivne mestermærke.

Nyerhvervet lågkrus udført af Anders Jensen Klem, guldsmed i Holstebro 1718-1729

Af Torben Skov

I midten af november måned 1992 fik museet tilsendt 2 store kataloger fra Bruun Rasmussen Kunstauktioner. Der var tale om katalogerne til den internationale auktion nr. 581 med internationale og danske antikviteter og kustindustri. Det er altid med spænding, at man åbner auktionkatalogerne fra de forskellige auktionshuse. Er der et par ting af interesse for museet, og i givet fald hvad er de vurderet til? I kataloget til auktionens anden del var på side 198 under nummer 1417 opført et dansk regence lågkrus med følgende beskrivelse:

Dansk regence lågkrus af sølv, korpus og låg delvis graveret med bånd og bladornamentik, låg indfældet mønt. Tre ben og gæk i form af løver. Mester Anders Jensen Klem, Ringkøbing og Holstebro 1713-67. Vægt 900 gr. H. 21,5. Vurdering: 35.000-40.000. Afbildet.

En af museets trofaste medarbejdere i København, antikvitethandler Folmer Raabjerg, selv gammel Holstebro-dreng, har sin forretning i Bredgade ikke ret langt fra Bruun Rasmussens auktioner. Jeg bad derfor Folmer Raabjerg om at gå til eftersynet for at få nogle supplerende oplysninger til dem, der var i kataloget. Han kunne oplyse, at lågkruset var i fin stand, at mønten i låget var slået i 1723, og at der under lågkrusets bund var indprikket en vægtangivelse: 64 lod, tillige med nogle utydelige initialer i prikgravering.

At mønten var slået i 1723 i Kongsberg i Norge under Frderik IV betød, sammen med det forhold at mønten er indfældet i låget, da lågkruset blev fremstillet, at lågkruset ikke

Auktionkatalogets afbildning af lågkruset. Foto: Bruun Rasmussen.

kunne være ældre end 1723 og således ikke være fremstillet i Klems Ringkøbing periode. På den anden side var der heller ikke noget der tydede på, at lågkruset kunne være yngre end 1729, da Klem det år gik fallit som guldsmed i Holstebro og måtte sælge alle sine ejendele og mange agre købstadsjord.

Konklusionen måtte efter disse indledende undersøgelser være, at lågkruset var fremstillet i Holstebro i 1723 eller kort tid derefter af guldsmed Anders Jensen Klem.

Tidligere formand for Holstebro Museum og æresmedlem af museumsforeningen, fru Helene Overgaard, med lågkrus udført af Winge i Fredericia i den højre hånd og sukkerstrobøse udført af Johannes Isachsen Lindschou, guldsmed i Holstebro fra 1728 til 1745, i den venstre hånd. Billedet er taget på Holstebro Museum i Anlægget, kort før der blev indlagt centralvarme i 1964. Fru Overgaard døde den 5. juli 1980.

Af flere grunde bliver lågkruset nu pludselig interessant for Holstebro Museum. For det første er Anders Jensen Klem den ældste af Holstebro-guldsmedene, vi kender arbejder fra. Det drejer sig om 5 spiseskeer dateret henholdsvis 1720, 1723, 1725, 1725 og 1726. For det andet har det i mange år været et stort ønske at kunne indlemme et lågkrus i museets sølvkammer. Indenfor dansk barok sølv er lågkruset et af de fornemste korpusarbejder.

Holstebro Museum har godt nok i mange år haft udstillet et lågkrus af sølv i sin sølvsamling. Det blev købt i marts 1944 på auktionen efter generaldirektør Ole Olsen, til en pris af 2730 kr. Lågkruset var i bunden indstempelt mestermærket IW, og var tilskrevet Joachim Weller fra Holstebro. Holstebro Museum havde ikke selv det store beløb til indkøbet på auktionen, men købmand Fjeldsted lagde uden tøven pengene ud for at sikre, at lågkruset kom tilbage til Holstebro. Efter købet startede museets formand, fru Helene Overgaard, en indsamling blandt byens borgere for at skaffe det udlagte beløb til veje, og det lykkedes over al forventning.

Lågkruset vakte straks beundring, og var da også repræsenteret på den store udstilling "Fra danske Muscer" på Nationalmuseet i København efteråret 1954 i forbindelse med 25-året for Dansk kulturhistorisk Museumsforening. Holstebro Museum var yderligere repræsenteret på udstillingen med bronzealderfundet fra Frøjk og et kridthus af messing fra 1700.

I forbindelse med den store undersøgelse i midten af 1970-erne af Joachim Weller, guldsmed i Holstebro fra 1754 til 1792, viste det sig desværre, at lågkruset ikke var udført af Weller, men af Jens Jensen Winge, guldsmed i Fredericia fra 1779 til 1818. Winges mesterstempel er som Joachim Wellers et IW og kun ubetydeligheder adskiller de 2 mesterstempler. Derfor er det nemt at forstå, at der i 1944 kunne tages fejl

Lågkrusets mærkevedhæng. Nr. 1417 på auktion ABR 581.

af mesterstemplerne, især når man tænke på, at lektor Chr. A. Bøjes bog om Danske guld og sølvmedemærker før 1870, først udkom i 1946 med et tillæg i 1949. Bøjes bøger er senere kommet i 2 reviderede udgaver først i 1954 og senere i 1979-82.

Historien fik en lykkelig udgang. Fredericia Museum købte lågkruset for et rimeligt beløb, som blev brugt af Holstebro Museum til indkøb Holstebro-sølv til museet. Lågkruset kan i dag ses på Fredericia Museum.

Men tilbage til lågkruset af Anders Jensen Klem. Auktionsdagen var onsdag den 2. december kl. 13. Det vil sige sidst på året, hvor museets indkøbskonto for længst var brugt op. Gode råd var dyre, tiden var knap.

På den årlige finanslov opføres under Kulturministeriet en rådighedssum til fremme af museernes virksomhed i Danmark. Rådighedssummen kan bl. a. anvendes til indkøb af kunst og anskaffelser af museumsgenstande. Rådighedssummen kan søges hvert efterår, men i tilfælde af auktionskøb m. m., hvor det skal gå hurtigt, har Statens Museumsnævn nedsat et hasteudvalg, der på få timer kan behandle indkomne ansøgninger.

Holstebro Museum var heldig. Ansøgningen om økonomisk støtte til køb af lågkruset blev

imødekommet af Statens Museumsnævn, der bevilgede et ikke ubetydeligt beløb til købet. Med penge på lommen kunne jeg derfor tage afsted til København og være klar i auktionslokalet kl. 13, hvor auktionen skulle begynde. Inden da nåede jeg at aflægge Folmer Raabjerg et besøg, hvor vi talte lidt frem og tilbage om, hvad lågkruset mon kom til at gå for.

Den onsdag eftermiddag i december kunne jeg straks mærke, at der ikke var stor købelyst. Siddende bagerst i salen lykkedes det ganske godt at få en fornemmelse af købernes sammensætning af private og handlende. Enhver auktionsdag har sin puls. Jeg blev efterhånden mere og mere sikker på, at jeg nok skulle få lågkruset med til Holstebro til en skikkelig pris. Det skyldtes ikke mindst, at en del sølvtøj, som kom på podiet før lågkruset, gik under vurderingen og enkelte stykker blev ganske enkelt trukket tilbage, fordi de ikke opnåede et acceptabelt bud.

Hen på eftermiddagen lidt før kl. 16 kom auktionsleder Jesper Bruun Rasmussen til katalogets nummer 1417, Dansk regence lågkrus af sølv af Anders Jensen Klem. Buddene startede ved 16.000 kr. og jeg gik med fra 25.000 kr. Buddene stoppede ved 30.000 kr. Det var et bud fra en herre i salen. Der er lidt psykologi i at byde på auktioner. Tit har køberen, og det er fornuftigt nok, lagt sig fast på et maximumsbud hjemmefra, for at ikke "auktionsfeberen" skal gribe en. Tilmed skal man hele tiden huske på, at der oveni buddet bliver lagt 15 % i salær og dertil igen 25 % i moms. Momsen er museerne dog undtaget for. Mange gange er man tilbøjelig til at beslutte, at maximumbuddet ved større køb ligger på pæne runde tal.

Ved at byde 31.000 kr. håbede jeg på at være kommet over grænsen for den anden bydende i salen. Og sådan gik det. Jesper Bruun Rasmussen kunne efter første og anden gang lade ham-

Onsdag den 2. december 1992 i Bruun Rasmussens auktionshus, Bredgade, København. Fra venstre Torben Skov med lågkruset, auktionsleder Jesper Bruun Rasmussen og auktionsmedarbejder Franziska Madsen. Foto: Tilsted Communication.

ren falde tredje gang ved et bud på 31.000 kr.-køber Holstebro Museum. Lågkruset var sikret til en pris med salær på 35.600 kr., betalt af bevillingen fra Statens Museumsnævn under Kulturministeriet.

Inden lågkruset blev udstillet i muscets sølvkammer, gennemgik det en nøjere granskning, der gav følgende resultat:

Lågkruset vejer 908 gram svarende til den indgraverede vægtangivelse under bunden på

64 lod. Under bunden finder man også Anders Jensen Klems mestermærke AK slået i bundens midte. Det er også her, vi finder utydelige prikgraverede initialer. Højden er 21,5 cm. Det cylindriske krus hviler på 3 støbte tær formet som siddende løver, der støtter forpoterne på kugler. Gækken på låget er ligeledes udformet som en løve, der griber med forpoterne om en kugle, der er fri af låget. Når man skulle drikke af lågkruset, blev låget åbnet ved at presse gæk-

Den ene af de 3 støbte løver, som lågkruset hviler på. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

Lågkruset er indvendig afpæglet med 6 sølvknopper. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

ken tilbage, heraf udtrykket "at slå gækken løs". Hvor tærene er loddet til korpus, er udført en fin ornamentik i form af lambrequiner med buede og knækkede bånd udtunget i flige, samt akantusblade.

I låget er som allerede nævnt indfældet en krone fra 1723, og denne har en lidt morsom historie. I 1723 blev der i Kongsberg i Norge fundet en sølvgrube, der blev opkaldt efter dronning Anna Sophia. Af sølvet blev der i 1723 slået 30.000 rd. kr. med kongen til hest af typen som den danske krone fra 1711. Udenom kro-

nen er et cirkulært glat felt, hvorefter der kommer et felt af bånd- og løvværk svarende til decorationerne på krusets side.

Lågkruset er indvendig forsynet med små sølvpæglemærker, så man kunne holde øje med, hvor meget den enkelte drak. En pægle er ca. 1/4 liter. Deraf udtrykket "at blive pæglefuld".

Et lidt mindre lågkrus kan man se på Viborg Stiftsmuseum. Lågkruset er 14 cm højt og vejer 540 gram. Under bunden er indridset vægtangivelsen 49 lod, og det er også i bunden af kru-

Lågkrusets låg med den indfældede mønt. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

Under bunden af lågkruset Klems mestermærke AK samt indprikket vægtangivelse: V 64 lod og initialerne E N K M K ?. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

Lågkrusets låg med indfældet mønt. Foto: Arne Vindum, Viborg Stiftsmuseum.

Under bunden af lågkruset er udover mestermærket AK, indgraveret vægtangivelsen v: 49 lod. Foto: Arne Vindum, Viborg Stiftsmuseum.

Lågkrus af Anders Jensen Klem. Tilhører Viborg Stiftsmuseum. Foto: Arne Vindum, Viborg Stiftsmuseum.

set vi finder mestermærket AK. Dette mærke blev tidligere henført til Anders Povelsen Kræmer, der får bogerskab i Århus i 1704, men kan i dag entydigt henføres til Anders Jensen Klem.

Viborg Stiftsmuseum købte i sin tid lågkruset af en antikvitethandler i byen, der af sælgeren havde fået at vide, at kruset havde stået fyldt med brændevin på en mølle ved Viborg. Kunden kunne tage en slurk, hvis de havde lyst.

Lågkrusene var dog mere til øl, og med de ændrede drikkevaner i midten af 1700-årene, hvor især te og kaffe vandt indpas, gik lågkruset af mode. Det er senere blevet fremstillet pr. tradition helt op i vor tid.

Lågkruset af Anders Jensen Klem kan nu ses i Holstebro Museums sølvkammer. Om vi med tiden kan få yderligere store korpusarbejder, afgør økonomien og udbuddet. Vi vil også i de kommende år spændt åbne auktionskatalogerne. Skulle vi ønske, måtte det gerne være et stort korpusarbejde af Joachim Weller, der blev udbudt, og gerne en kaffekande på sættebakke.

Vidste De, at De kan få udbetalt et kontant forskud ved indlevering til auktion hos Bruun Rasmussen?

Sidste få dage for indlevering

*Dansk tegner lågkruse af sølv.
Sølv udleveres for kr. 7.000*

af danske og internationale møbler og malerier, ure, porcelæn, tæpper, smykker, sølv og glas til vor internationale auktion i februar. Kom ind til os, eller ring og aftal besøg hjemme hos Dem.

BRUUN RASMUSSEN KUNSTAUKTIONER
Bredgade 33 1260 København K Tel 33 13 69 11 mandag - fredag 09.00 - 17.00
Pedersholms Allé 42 7100 Vejle Tel 75 82 77 22 mandag - fredag 09.00 - 16.00
Skolegade 29 8000 Århus C Tel 86 13 79 10 tirsdag - fredag 12.00 - 16.00

Announce indrykket af Bruun Rasmussens Kunstauktioner i flere dagblade i januar måned 1993 med Holstebro-lågkruset som blikfang.

Noter

Tak til museumsinspektør Marianne Bro-Jørgensen, Viborg Stiftsmuseum, for hjælp med oplysninger og billeder af Anders Jensen Klems lågkrus i museets udstilling på Hjultorvet.

Litteratur

Lillelund, Rigmor og Torben Skov: Guldsmede i Holstebro i 1700-årene. Holstebro Museum Årsskrift 1979 p. 109-132. 1980.

Skov, Torben, Rigmor Lillelund, Inge Mejer Antonsen og Sven Fritz: Joachim Weller. Guldsmed i Holstebro 1754-92. 1976.

Hede, Holger: Danmarks og Norges mønter 1541-1814-1977. 3. udg. 1978.

Bøje, Chr. A.: Danske guld og sølv smedemærker før 1870. 1946, tillæg 1949 samt folkeudgaven fra 1954.

Bøje, Chr. A.: Danske guld og sølv smedemærker før 1870. bind 2, Købstæderne. 1982.

Anna Maria Stabyes sølvskeer

Af Esben Graugaard

Den 2. december 1992 erhvervede Holstebro Museum med et bud på 3.200 kroner seks sølvspiseskeer på Arne Bruun Rasmussens auktioner. Skeerne er mærket "IW" for guldsmed Joachim Weller i Holstebro. Der er tale om helt identiske keer af stor vægtighed, ialt 357 gram. De udstråler den soliditet, der kendetegner den dygtige mesters arbejde, men samtidig er indskriptionen på skaftets bagside et spændende personalhistorisk spor. På samtlige keer står her at læse: "*Anna Maria Stabys 1749*". Det skulle være muligt at identificere Anna Maria Stabye, der åbenbart har ejet museets nyerhvervede keer midt i 1700årene. Umiddelbart gættede vi på, at hun var datter af den i datiden kendte prokurator Mads Stabye til Gudum Kloster. Han ejede også den store Enghavegård (senere Schous Gård) i Holstebro. Hvis dette kunne bekræftes, var vi således endnu engang stødt ind i samme slægtskreds, der også havde tilknytning til museets unikke sølvskrivetøj, også et arbejde af guldsmed Weller.⁽¹⁾

Anna Maria var datter af prokuratoren

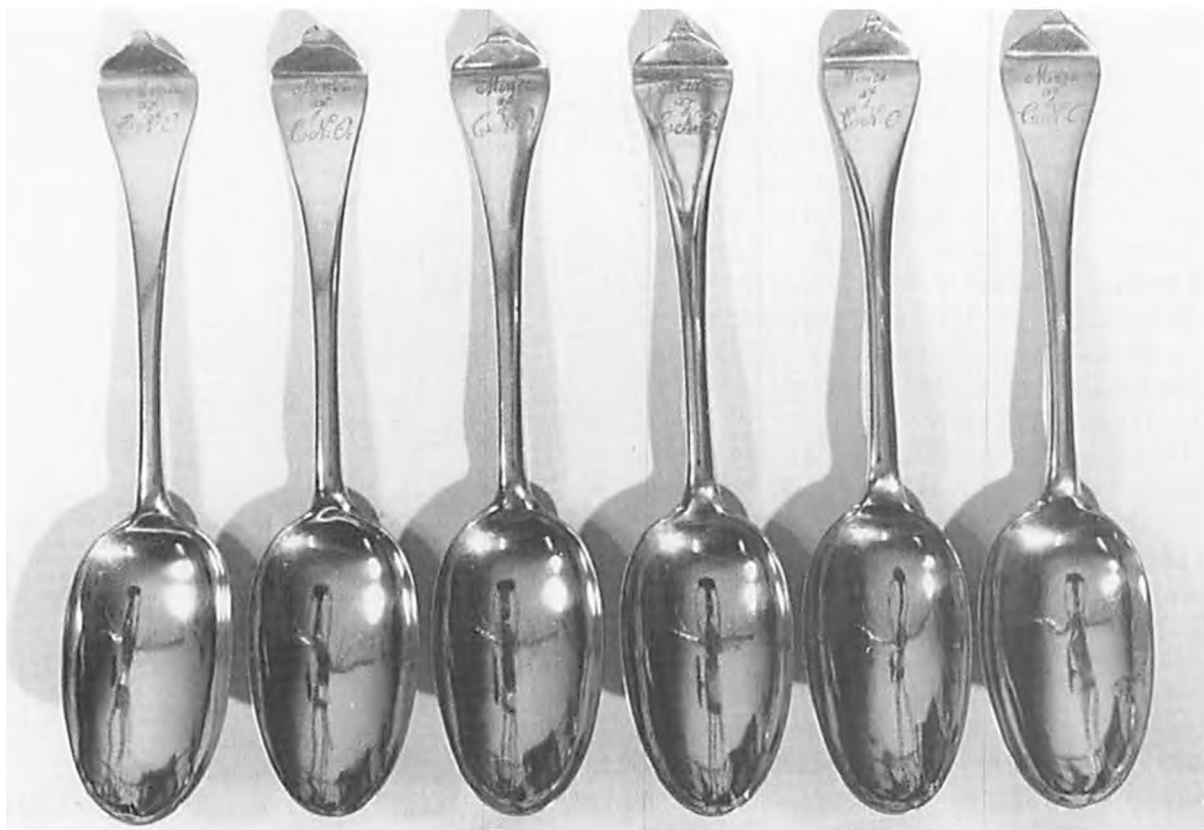
I 1989 antog vi, at Mads Stabye "så vidt vides" kun havde datteren Maren, der var gift med Johan Frederik Wedel til Gudum Kloster. Åbenbart var vor viden ikke tilstrækkelig; Maren havde faktisk ikke mindre end tre søskende: 1:

Rebecca Stabye, gift 1745 med kapellan Peder Taftberg (han blev senere provst på Holmsland), 2: Kirsten Stabye, gift 1753 med købmand Simon Andrup i Lemvig, 3: Mathias Stabye, der var bogfører ved konsumtionen i Lemvig, og endelig 4: Anna Maria Madsdatter Stabye, denne histories hovedperson.⁽²⁾

Identifikationen af skeernes oprindelige ejer kan der således ikke herske tvivl om. Men hvad hændte i Anna Marias liv i året 1749, siden dette årstal er indgraveret på skeerne? Tilsyneladende intet – og så dog. Uden at vi kan dokumentere det, tør vi antage, hun netop det år er blevet trolovet, hvilket i de tider var næsten lige så alvorlig en sag som den kirkelige vielse. Den 29. november 1750 viedes i Gudum kirke "Monseur Peder Hassing og Jomfrue Anna Maria Madsdatter Stabye".⁽³⁾ De seks keer er således ganske givet en trolovelsesgave eller i det mindste et minde herom.

Anna Marias mand – "monseuren"

Hvem var den Peder Hassing Hee, som den på dette tidspunkt rige Mads Stabyes datter giftede sig med i 1750? Han var født i 1722 i Lemvig som søn af organist Laurits Nielsen Hee og Margrethe Pedersdatter Zimmermann. Peder kom i byens latinskole, men da den blev nedlagt flyttede han til Odense, hvor han i 1746 blev

Seks sølvspiseskeer udført af Joachim Weller, guldsmed i Holstebro fra 1754-1792.

student. Tre år senere blev han teologisk kandidat fra Københavns Universitet, og blev samme år ansat som degn i Gudum-Fabjerg. Her har han mødt datteren fra Gudum Kloster, hvis de da ikke har kendt hinanden fra barnsben, og samme år er de så blevet trolovet. Hun var da en ældre pige på 35 år.

I 1750 flyttede Anna Maria Staby, derpå som gift kone ind i Annexgården i Fabjerg, der blev anvendt som degnebolig. Som de fleste teologer dengang blev også Peder Hee en moden mand, inden han fik et præstekald. I 1758 blev han

dog kapellan for pastor Jelstrup i Gudum. Efter dennes død i 1765 blev Anne Marie og Peder, nu henholdsvis 51 og 43 år gamle, endelig præstefolk og kunne flytte ind i præstegården i Gudum.⁽⁴⁾

Her levede de deres liv ud indtil de døde, Anna Maria i 1781 og og Peder Hee i 1782. Børn fik de aldrig. Til gengæld var de omgivet af mere jordisk gods end sædvanligt for tidens præster, vel hidrørende fra arv efter Mads Staby, der var død i 1756.

Sølvtøj, forgyldte rammer og silkesærke

Gudum-Fabjerg var et forholdsvis rigt kald, hvilket præstegårdens størrelse afspejlede. Her var storstue, dagligstue, studerekammer, sovekammer, nordre og søndre gæstekammer, "Wedels kammer", "Jomfru Wedels kammer", "Hr.Haahrs kammer", folkestue, "det mørke kammer", køkken, saltkammer og bryghus. De mange kamre har at dømme efter navnene været anvendt af kapellanen og et par af Anna Marias slægtninge. Ensomme har de to ikke været i det store hus.

I dagligstuen stod et chatol, der rummede det i denne sammenhæng spændende – sølvtøjet. Det drejede sig om 12 sølvspiseskeer, en potageske, 6 store theskeer, en sukkertang, 2 saltkar samt et glaskrus med søvlåg. De 6 skeer, Holstebro Museum har erhvervet, har således formodentlig udgjort halvdelen af det nævnte dusin Anna Maria Stabye og hendes mand ejede. Sølvtøjet havde da også passende rammer ikke blot i den store præstegård men også i det øvrige inventar. Her var spejle med forgyldte rammer, læderstole, standure, en cannapé, og mængder af messingtøj og porcellain. De 10 par blå kaffekopper tyder på et vist forbrug af denne luksusdrik, i køkkenet stod da også en kaffekværn parat til at male bønderne. Og så var der gardiner for vinduerne, den slags luksus havde bondebefolkningen ikke tillagt sig endnu.

Personligt forstod Anna Maria Stabye og Peder Hee da også at klæde sig passende; hun ejede således flere kjoler af damask og silke, prydet med kniplinger. Ikke underligt, at der på auktionen over deres ejendele i 1781 indkom mere end 1.000 rigsdaler til boet. Det lyder imponerende, men noget kunne tyde på, at præsteparret har levet over evne, for boets gæld

På bagsiden af skeernes skaftender er streggraveret ANNA MARIA STABYE 1749.

oversteg aktiverne med ca.100 rigsdaler. Peder Hee havde bl. a. lånt ikke mindre end 700 rigsdaler af såvel Søren Hansen på Strandbjerggård som Jesper Møller i Krogsgård.

Men hvor befinder Holstebro Museums sølvskeer sig i al dette?

Jens Vium i Gudum Skov køber Anna Marias sølvskeer

Den gejstlige skifteret for Skodborg herred havde travlt i Gudum omkring 1781-82. Den 15.oktober 1781 mødte sognepræst Peder Alsing til Lomborg, sognepræst Holger Grønlund til Nr. Nissum og kapellan Daniel Haahr til Gudum op, for at gøre boet op efter Anna Maria Stabye, der var død den foregående måned. Peder Hee fik kun kort tid alene, for han døde omkring årsskiftet 1781-82. I hvert fald mødtes skifteretten atter i Gudum præstegård den 30.januar 1782 for endeligt at gøre boet op. Da blev sølvstøjet solgt.

Jørgen Donnerup, der var foged på Ausumgård købte de to saltkar, Jens i Kjærgårds Mølle

købte 6 theskeer. Men det er sølvspiseskeernes videre skæbne vi er interesserede i. De solgtes i to portioner af forskellig vægt med 6 skeer i hver til henholdsvis Kampmann (vel Hak Kampmann, der på den tid var forpagter af Rammegård gods) og Jens Vium, der var forpagter af gården Gudum Skov, der også hørte til det afdøde ægtepars bo. Ved købet af Weller-skeerne har vi naturligvis straks vejret dem – ialt 357 gram. Og som det eneste sølvtøj er, ganske heldigt, netop de to gange seks spiseskeer opgivet med vægt i auktionspapirerne. De seks skeer Jens Vium købte for 15 rigsdaler 2 mark og 4 skilling vejede 24 lod og 1 kvintin, Kampmanns seks skeer vejede lidt mindre – 22 lod og 2 kvintin. Her havde vi således en helt enestående chance for ud fra vægten at konstatere, om museets skeer var identiske med et af de to sæt.

På den tid svarede et lod til 15.5 gram, og et lod var delt i 4 kvintin; et kvint(in) var således udtryk for en vægt på 3.85 gram. Omregner vi de nævnte mål, kan vi således konstatere, at Kampmanns skeer har vejret 338.7 gram medens Jens Viums skeer vejede ca.365.7 gram. Nærmere kan man næsten ikke komme det med en vis usikkerhedsmargin taget i betragtning. Der kan således næppe være tvivl om, at de skeer som Anna Maria Stabye ejede, og som idag tilhører Holstebro Museum, en tid har tilhørt Jens Vium i Gudum Skov.⁽⁵⁾

Hvem var "C.N.O."?

Vi ved ikke hvilken vej skeerne dernæst har fulgt, men en formodning kan fremlægges. På skaftets forside er indgraveret endnu en tekst lydende: "*Minde af C.N.O.*". Der er tale om typiske 1800tals bogstaver. Initialerne har vi en begrundet formodning om kan stå for Christian Nislev Olesen af slægten på Gudum Kloster.

Forbindelsen mellem Jens Vium og Christian Nislev Olesen knyttes via gården Gudum Skov. Netop her døde på een og samme dag, den 3. november 1800, Anna Maria Stabyes søster Maren og svogeren Johan Frederik Wedel. Derefter blev Gudum Skov overtaget af godsejer Iver Olesen til Gudum Kloster, som havde en datter, der i forholdsvis ung alder blev enke efter en proprietær Faurskov ved Aarhus. Fru Faurskov bosatte sig herefter i gården. Hendes niece, en datter af Christen Olesen til Gudum Kloster, plejede i en årrække sin ugifte onkel, Christian Nislev Olesen på Nygård. Denne pige giftede sig i moden alder med Christian Staugaard, og parret overtog derpå Gudum Skov. Christian Nislev Olesen, der drev købmands-handel, har formodentlig erhvervet de seks skeer af Jens Vium, og af taknemmelighed mod niesen for hendes mangeårige hjælp, har hun derefter arvet Weller-skeerne. De historiske detaljer taget i betragtning forekommer en sådan sammenhæng sandsynlig. Tilmed er det en god historie.⁽⁶⁾ I så fald er skeerne derefter vandret videre op mod vor tid i Christian Staugaards efterslægt.

Noter og kilder

- 1: Se Holstebro Museums årsskrift 1989 s. 9-16, Graugaard og Lillelund "Et sølvskrivetøjs forbindelse til Mads Staby på Gudum Kloster.
- 2: Møller Hansen Chr., "Købmands-Slægten Andrup i Lemvig", Lemvig 1947, s. 12.
- 3: LAN C.489-x1, kirkebog Gudum sogn.
- 4: Poulsen Ejnar, "Hardsyssels Degnehistorie" bind 1, 1934, s. 177. Søndergaard Jacobsen J., "Lemvig Købstads Historie", Lemvig 1969, s. 103-4.
- 5: LAN C.39.C-1, gejstlig skifte- og auktionsprotokol for Skodborg herred 1736-1804
- 6: Nislev Gunnar, "Fire generationer på Gudum Kloster", i Hardsyssels Årbog 1978.

Holstebro uden R. Færch – det var lige ved i 1868

Af Esben Graugaard

De færreste kan vel forestille sig Holstebros nyere historie uden R. Færchs tobaksfabrik, og det præg virksomheden økonomisk og kulturelt har sat på den vestjyske købstad i et århundrede. I det hele taget blev Færch og Holstebro for de fleste uadskillelige størrelser; og mon ikke mange danskere vidste mere om den kendte tobaksfabriks produkter end om byen ved Storåen. Kun Storåaksen kunne med samme vægt slå Holstebros navn fast. Sådan var det. Og dog kunne det have formet sig helt anderledes. Det kan nu dokumenteres, at det ikke er nogen selvfølge at Holstebro blev hjemsted for Rasmus Færchs tobaksfabrik, som det faktisk blev tilfældet i 1869. Denne historie er et ganske godt eksempel på de tilfældigheder, der ofte former historiens forløb.

”Jul på Mors” og Damborgs tobaksfabrik

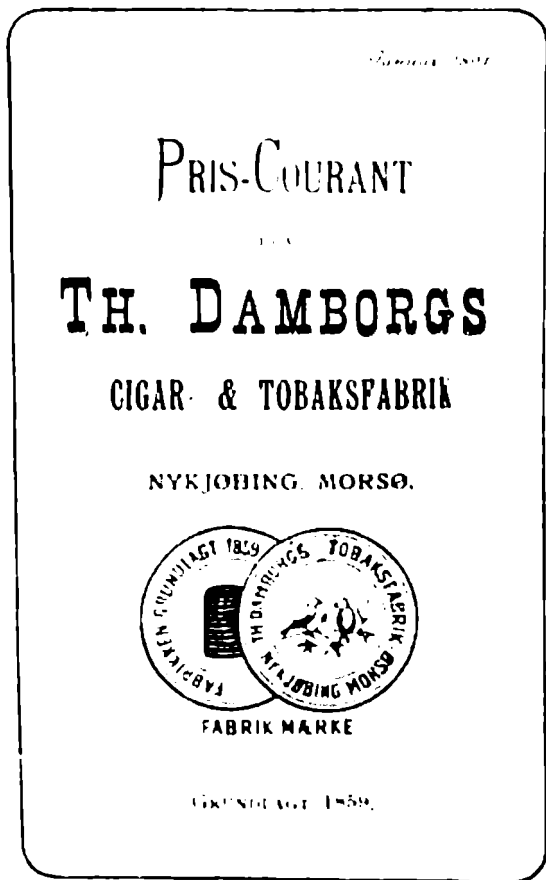
Rigtig jul er det først, når der bliver ro til at læse årets udgave af ”Jul i Thy”, ”Jul på Mors” og lignende årbøger og skrifter med stolte afsæt i regional selvbevidsthed. Så får nostalgien det, den har krav på. Dette udelukker imidlertid ikke, at sådan læsning også dækker hjørner af faglige behov. Som nu med 1992-årgangen af ”Jul på Mors”, hvor Børge Jensen har skrevet en tobakshistorisk artikel om Th. Damborgs en

gang så kendte tobaksfabrik. Theodor Damborg etablerede fabrikken i 1858, og indtil lukningen i 1951 udgjorde den en markant del af Limfjordsøens industri. Men hvad har Damborgs tobaksfabrik med R. Færch at gøre, ud over at svende herfra i en del tilfælde senere fik plads hos Færch, bl. a. således nu afdøde cigarmager Johannes Sørensen?

Faktisk kunne Th. Damborgs tobaksfabrik let have ændret navn til R. Færchs tobaksfabrik. Det fremgår af Damborgs kopibog, der opbevares på det lokalhistoriske arkiv i Nykøbing Mors. Heri er bevaret tre breve skrevet af Th. Damborg i 1868 til Rasmus Færch i Nibe. Desværre eksisterer Færchs breve ikke længere, men det er dog muligt ud fra Damborgs kopibog at skitsere træk af forhandlingsforløbet og dets indhold.

”Om De og Herr Consulen kom hertil”

Af Th. Damborgs brev til Rasmus Færch af den 28. maj 1868 fremgår, at Færch åbenbart havde troet, at Damborg ville bortforpakte sin fabrik. Imidlertid var Nykøbing-fabrikanten udelukkende interesseret i at sælge såvel gård som fabrik. Bygningen med redskaber og varelager, som var vurderet til godt 20.000 rigsdaler, ville Damborg sælge for 17.000 rigsdaler. ”Belig-

Priskurant fra Damborgs tobaksfabrik. R. Færch havde naturligvis en omfattende samling af priskuranter fra regionens konkurrerende virksomheder. (Lokalhistorisk arkiv for Holstebro Kommune).

I sine breve refererer Th. Damborg til "konsulen" alias købmand Søren Færch (1813-1911). Buste i Færch-familiens eje.

genheden kjender De" anfører Damborg, så Rasmus Færch må på dette tidspunkt have været på besøg for at vurdere tobaksfabrikken med egne øjne. Selv mente Damborg, at lokalerne var særdeles godt indrettede, "ualmindeligt store" og heldigt beliggende. Dertil hørte en beboelseslejlighed på 5 værelser og køkken. 5.000 rigsdaler skulle Rasmus Færch i givet fald erlægge i udbetaling på fabrikken. Resten kunne blive stående som første prioritet i fabrikken i ti

år mod 5% i rente og et årligt afdrag på 1.000 rigsdaler.

Damborg skriver, at indtil 1862 var salget af fabrikkens produkter, som især var skråtobak, gået ganske godt, "men i 63 forringede jeg Fabrikattet for meget" på grund af råtabakkens høje pris. De følgende år dalede omsætningen derfor betragteligt, men var nu siden sidste nytår øget med ca. 25%. Konkrete mængder nævnes ikke.

Fuldvægtig
Fremstillet af udsøgte amerikanske
Tobakker.

Fuldvægtig
Fremstillet af udsøgte amerikanske
Tobakker.

På sin vis kom R. Færch alligevel til Mors, da virksomheden i 1923 erhvervede skråtobaksafdelingen fra Chr. Kroghs fabrikk i Viborg. Med i købet fulgte rettigheder til opskrifter og mærker fra Morsø Tobaksfabrik. (Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune).

Dette var Damborgs udspil til Rasmus Færch; at faderen, konsul og købmand Søren Færch, stod i baggrunden fremgår af følgende bemærkning: "Skulde De ønske underhandle paa dette Grundlag, vilde det være rigtigere om De og Herr Consulen kom hertil i Pintsen, da, jeg kun kan binde mig til mit Tilbud i 14 Dage siden Deres Nærværelse".

Damborg længtes efter København

Rasmus Færch har reageret omgående på Th.

Damborgs brev, for allerede den 2. juni afgår det næste fra Nykøbing Mors til købmandsgården i Nibe. Heraf fremgår, at Rasmus Færch endnu engang har spurgt, om han dog ikke kunne leje fabrikken til en begyndelse. Damborg slår fast, at "jeg ikke leier min Forretning eller mine Lokaler ud til nogen som helst Priis". Faktisk var han hverken utilfreds med virksomhedens gænge eller livet i Nykøbing, men anfører istedet "min Længsel efter Kjøbenhavn" som årsag til, det ønskede salg. Th. Damborg var født i København. Hvis han lejede foretagendet ud, ville han stadig være bundet til stedet

Tydeligvis har Rasmus Færch ikke ønsket at

investere store beløb i egen virksomhed inden den havde været i drift nogle år. Samme holdning slog igennem, da han senere samme år, i november måned lejede sig ind hos Clemmen Toft i Nørregade 5 i Holstebro.

Det blev Holstebro

Rasmus Færch (eller faderen?) havde tydeligvis ikke hastværk på trods af den 14dages frist, der var sat fra Damborgs side; først sidst i juni er et svar afsendt. Som nævnt har vi ikke Færchs breve, men den 1. juli 1868 skriver Damborg til Rasmus Færch: *"Da jeg intet har hørt fra Dem siden mit Foregaaende, saa bedes De overveie, om De kan begynde nogen ny Forretning med mindre Capital end den Udbetaling jeg fordrer"*. Det mente Færch'erne. Fra den 1. november 1868 lejedes lokaler i Holstebro, hvor opbyg-

ningen af den første lille fabrik begyndte. Den 23. juli 1869 fik den nu 25årige tobaksspindersvend Rasmus Færch udstedt borgerskabsbrev som tobaksfabrikant i Holstebro. Det første år kunne han her "nøjes" med at investere ca. 1.000 rigsdaler i redskaber.

Hvordan gik det med Damborg, der længtes mod sin fødeby København? Han giftede sig med en pige fra Mors, og forblev livet ud tobaksfabrikant i Nykøbing. Og dog fik han lov at dø i København. Det skete under et forretningsbesøg her i 1882, hvor han rantes af et apoplektisk anfald. Tobaksfabrikken solgtes til det konkurrerende firma C. F. Bendixsen i Thisted, medens Th. Damborgs nevø, Henry Dolleris, blev bestyrer.

(Tak til Lokalhistorisk Arkiv i Nykøbing for kopier af Th. Damborgs breve til Rasmus Færch).

Gamle Holstebro billeder

Af Ejner G. Pedersen

Nørreport

Nørreport har som byens øvrige ”-porte” aldrig haft nogen port, men derimod en bom, byens ”Nørrebom”, der lå nogle hundrede meter ned ad den nuværende Nørregade, ca. hvor Bisgårdgade nu udmunder.

Fra Gammel tid har stedet været byens vigtigste trafikknudepunkt, idet ikke mindre end 3-4 betydelige landeveje løb sammen her, inden der fortsattes til eller fra byen.

Som sådan krævede stedet i særlig grad vejmyndighedernes opmærksomhed, da bilismen i tiden mellem de to verdenskrige var ble-

vet en faktor, der helt ændrede det hidtidige vejnet.

Så længe trafikken ikke var motordreven, kunne der let gives plads midt i krydset til en eventyrkiosk (1923) som de berømte, nu næsten forsvundne, københavnske. Den måtte i 1932 vige for trafikens ubønhørlige krav og flytte et godt stykke ned ad Nørregade, hvor navnet blev bevaret, "Nørreports Kiosk". Men den gamle eventyrkiosk fandtes for "umoderne" og blev kasseret. På dens sted blev en stor rundkørsel anlagt, oplyst af kraftige lamper fra en imponerende lysmast.

Tiden er nu også løbet fra rundkørslen, og naturligt nok blev byens første færdselsfyr placeret her i 1962.

Var stedet stærkt trafikeret, var det naturligt også attraktivt for initiativrige virksomheder. Den mest kendte gennem årene var automobilfirmaet "Vulkan". Navnet henviser til Vulkan, den romerske gud for ild og smedjekunst, der havde sin smedje i vulkanen Etna. Forretningen blev i 1924 etableret af K. Knudsen, der blev forhandler af GM's store repertoire af bilmærker. Flere gange blev virksomheden udvidet. Udstillingsbygningen fra 1937 på billedet stod, til Vulkan i 1977 flyttede ud på Lundholmvej, og Nørreport-Centret blev bygget.

Ved siden af Vulkan ses midt i billedet "Morten Larsens Gård", der gennem mange år husede Holstebro Friskole og tillige tjente som præstebolig.

Grønsgade

Den lille smukke gade hører med blandt byens middelalderlige stræder, men dens gyldne tid oprandt først, da der var slået bro over Storåen. I de følgende år blev den udbygget, og dens navn blev Lille Østergade, men i flæng også Grønsgade, indtil dette navn blev lovformeligt konfirmeret i 1904.

Navnet henviser til den i sin tid store og indflydelsesrige slægt Grøn, der fra slutningen af 1600-tallet og frem spillede en betydelig rolle i byens og egnens liv.

Som grundlægger regnes præsten i Nr. Felling, Laurids Grøn (død år 1700), og hustru Anne Solgård, datter af rektor ved latinskolen Jeppe Solgård. Takket være den i tiden fremherskende fornuftsprægede ægteskabspolitik knyttede familien slægtsbånd til byens og storlandbrugets bedste kredse og talte blandt sine medlemmer standspersoner som præster, by- og herredsfogeder, postmestre og prokuratorer – enkelte benådede med titler af justitsråder.

Det økonomiske fundament for slægten var handel, hovedsageligt storhandel på Holland, men dens mest stabile aktiv var dog Farve- og Bryggergården på torvets sydside, nuværende Grønsgade 2.

Farveri var dengang et kgl. privilegium. Som følge deraf det eneste i Nordvestjylland og en ganske givtig forretning.

Den lille, hyggelige gade ved centret i byen har altid været eftertragtet af såvel forretningsfolk som til beboelse.

I huset til højre, der nu er nedrevet af hensyn til anlæggelsen af Brostræde, boede bl. a. rebslager Hougård, der havde sin reberbane, hvor nu Sønderlandskolen ligger. De øvrige bygninger står endnu og danner trods mange stilblandinger en smuk helhed.

Helheden brydes dog brat af "Osteboden",

et sandt eventyr, der nok kan sætte fantasien i sving. Dens forbillede er Fritz Kochs eventyrkiosker fra 90'ernes glade København. Den er tegnet af arkitekt Th. H. Andersen i 1925, vistnok som kiosk, men blev overtaget af købmand N.Kr. Rasmussen i nr. 3, der af hensyn til ostens særlige odeur flyttede osteafdelingen hertil.

Storåen

Åens navn henviser til, at den er langt det største vandløb på egnen, samt til, at den med sine 104 km er Danmarks næstlængste å.

Før i tiden hed den imidlertid nu og da Gudenåen, på gammeldansk "Gutn", det vil sige "den til guderne indviede og altså tilhørende".

I tråd hermed spandt der sig i tidens løb mange myter om den. Blandt andet krævede den ifølge folketroen – trods alle kendsgerninger – hvert år et menneskeliv. Var et barn omkommet i den, hed det, at åen "havde taget" vedkommende, ikke at nogen var druknet. Dybt i erkendelsen lå det ufravigelige, at da byen skyldte åen sin opståen og videre eksistens, krævede den til gengæld sin betaling derfor. Dens talrige "høller" og "rundstrømme", der skiftede efter dens luner, skulle selv den bedste svømmer tage sig i agt for. – Som alt andet levende kunne den naturligvis løbe helt grassat. Det skete oftest ved tørtidstider. Stoppedes vestenvinden for udløbet i Nissum Fjord, kunne den helt store oversvømmelse med omfattende ødelæggelser af haver, kældre, lysthuse og lagre indtræffe.

Når så vinden endelig slap sit tag i den, kom det helt store fos, hvor strømmen rev alt løst med sig mod ukendte mål. Til løsøret hørte også de mindre broer, hvis ikke man havde været så forudseende at tøjre dem med solide lænker. Selv Storebro måtte opleve denne tort adskillige

gange, inden den i midten af forrige århundrede blev opført på granitpiller.

Af særlig store oversvømmelser vil den lidt ældre generation huske 1918-19. Også i 1965 blev der forvoldt store skader, men alle rekorder blev slået i marts 1970, da man af frygt for at dæmningen ved Ringvejen ved søen ville blive skyllet bort, så sig nødsaget til – uden varsel – at åbne for sluserne.

Oversvømmelserne fik et uhyggeligt omfang. 300 mennesker måtte evakueres, og værdier for millionbeløb gik tabt.

Nellikestræde

Nellikestræde hører til byens ældste gader og

optræder på et bykort fra 1767. Om navnet henviser til blomsten eller til det dengang så højt attråede og derfor kostbare krydderi af samme navn, er ikke muligt at afgøre.

Strædet havde dog et andet forløb dengang end nu. Det gik fra kirken direkte mod vest og slog et skarpt sving for derpå at udmunde i Vestergade. Den førstnævnte strækning kaldtes Øster Nellikestræde og det sidste stykke mod Vestergade Vester Nellikestræde.

Omkring strædet var der naturligvis bebyggelser, og øst for dem op ad bakkerne mod Skredsande og mod Vesterport bredte et par af byens grønne tofte sig, Trindtoft og Stortoft hede.

Under storbranden 1697 forsvandt disse be-

byggesler og først langt senere opstod ny. Blandt dem var der faktisk tre institutioner, som dengang næppe nød nogen stor agtelse hos menigmand, nemlig et sygehus, et fattighus og til sidst et børneasyl. Af dem er asylet det, der længst op i tiden havde hjemme i gaden.

Asyl er et nu forældet udtryk for vuggestue og børnehjem. (I videre betydning: tilholdssted for alle trængende). Et sådant børneasyl blev i 1886 indrettet i Øster Nellikestræde i bygningen, der nu huser Dragon- og Friheds-museet. Gennem mange år var det byens eneste vuggestue og børnehjem gav anledning til, at Øster Nellikestrædes navn ændredes til Asylgade. I 1956 blev det flyttet til nye lokaler på Platanvej under navnet vuggestue.

I huset til venstre i billedet havde KFUM køkken til deres lokaler i den gamle præstegård.

Enghavevej-Ahlgade

Et kig fra det nederste af Enghavevej, eller, som bakken ned mod Østerport hed, Møllebakken og ned over den lille Ahlgade.

Den firlængede gård til venstre er Nyboes gård. De to fabriksbygninger i baggrunden er Kartoffelmelsfabrikken til venstre (nedbrændt 1913) og Holstebro Aktiebryggeri, der bryggede udmærket øl i årene 1882-1926. I 1938 blev det overtaget af Færch og indrettet til tobaksfabrik.

Bemærk de endnu lyngklædte Galgebakker i horisonten.

Tankvognen med petroleum til byens borgere hørte med i gadebilledet, før elektriciteten kom til byen i 1907.

Den lille gades navn har en ganske sælsom

historie, der – ikke uden grund – har ført forskere på afveje.

En "Algade" er oprindelig en forlængelse af de store landeveje, der forbandt by med by, og som benævnedes "Alfarvej", det vil sige "offentlig vej for alle færende" (rejsende). I nogle byer blev navnet forvansket til Adelgade, der altså ingen forbindelse har med adelstanden.

I god tråd hermed benævnes vort hovedstrøg Nørregade da også førhen undertiden Algade, og Ahlgade har aldrig været en fornem Algade, men altid en lille gyde eller et stræde.

Da imidlertid Enghavevej var blevet anlagt i 1885 og havde afløst den tidligere Møllevej, fik en lille skrævej ned mod Nyboes gård i Østergade navnet Enghavegade.

Navneligheden mellem de to gader førte til mange forvekslinger, og da man i 1944 foretog en omfattende sanering og omordning af den kaotiske navngivning, der rådede i byen, benyttede man lejligheden til at omdøbe den lille gade til "Slippen", et ældgammelt og sjovt navn til et lille stræde.

Dette navn affødte imidlertid en voldsom protest fra gadens beboere, hvorefter byrådet bøjede af og omdøbte gaden til Ahlgade. Da der under sagens behandling herskede nogen usikkerhed med hensyn til navnets betydning, bestemte man, at forstavelsen "ahl" skulle henviser til det jernholdige al-lag i hedejord, som dengang ofte stavedes med "h", men dette "h" har givet anledning til megen postyr.

Brugen af gamle navne er en god idé, men den har sine modifikationer.

Østergade

Omkring midten af forrige århundrede, da Holstebro endnu havde under 2000 indbyggere, var der i byen ikke mindre end 12-14 større og mindre købmandsgårde. Alle lå de ved de gamle landevejsgader, da deres bedste kunder jo kom fra oplandet.

To af de største lå i Østergade, den senere Schous ved Enghaven og Nyboes ved Østerport.

Den smukke og stilrene Nyboes gård (se billedet af den fra nord under marts måned) er opført ca. 1795, samtidig med Bomhuset ved Sønderport. De er således byens ældste huse, og begge er de fredede i klasse B, hvilket ikke kunne forhindre, at den østre ende af Nyboes gård måtte falde i 1977 af hensyn til en forlægning af Enghavevej.

Ejendommen har sit navn efter slægten Nyboe, en højt anset og initiativrig købmandsslægt i byen fra omkring år 1700 og frem til 1820. – Den mest navnkundige og driftige af Nyboerne var Jens Nielsen Nyboe (1752-1820), der drev købmandsgården ved Østerport frem til at blive en af byens største. Dens bygninger lå oprindeligt på begge sider af gaden, men da de efterhånden blev for trange for den omfattende handel, blev de, der lå på nordsiden, revet ned, og den nuværende gård opført.

Efter Jens Nielsen Nyboes død blev forretningen overtaget af en svigersøn, men han magtede ikke at føre den videre, og i 1830 måtte han give op.

Hvor attraktiv den smukke gård også den gang virkede, fremgår blandt andet af, at nogle af byens mest ansete borgere, som distriktslæger og herredsfogeder, købte den og indrettede herskabelige beboelser i den.

I en del af den gamle gård blev i 1978 indrettet "Det gamle Postkontor", et lille museum med relation til det postale, men samtidig et kært mødested for filatelisterne.

Skolegade

Skolegade har sit navn efter byens gamle latin-skole, som i årene 1540-1740 lå omtrent, hvor det ny rådhus nu bygges. Sit navn fik gaden dog først i 1944; før den tid kaldtes den Nørre Vestergade.

Indtil de store vejanlæg i nord-vest-området anlagdes i 1960'erne dannede Skolegade forbindelsen til Lemvigvej ved Vesterport. Den gamle gade blev delt i to, da den ny Bisgårdgade anlagdes, og den første del af den fik navnet Rådhusstræde.

I årene fra ca. 1820 til omkring 1960 var Skolegade særlig kendt, fordi de store hestemarkeder blev afholdt her.

På store markedsdage stod hestene tæt pakket sammen i to rækker langs fortovene i hele gadens længde, medens der ivrigt handledes, gaves håndslag, og lidkøb blev drukket i et af de talrige værtshuse i gaden, der var opstået i tilknytning til markederne.

Den smukke Valgmenighedskirke er opført i årene 1905-06 efter tegninger af arkitekt C. Brummer, København. Den har 500 siddepladser, men kan rumme 700 mennesker. Pulpituret nederst i skibet bæres af træsøjler, der er udskårne som de middelalderlige stolper i Ringkøbing og Velling kirker. Alter og prædikestol er opført i røde teglsten. Altertavlen fra 1907 er malet af Joakim Skovgård og viser Jesus tvætter disciplenes fødder. Den middelalderlige døbefont stammer fra det nedbrudte kapel i Skærum, syd for Vemb.

Valgmenighedskirken er rammen om det grundtvigske kirkeliv i by og omegn. Som bane-

bryder for Grundtvigs tanker her på egnen regnes pastor N. J. Jensen, sognepræst i Mejrup og førstelærer i Holstebro i årene 1864-73. Efter at sognepræsten havde nægtet menigheden tilladelse til at benytte sognekirken, oprettedes i Holstebro som en af de første i landet en valgmenighed i 1875.

I 1885 kunne egen kirke indvies, men da den hurtigt viste sig at være for lille, blev den helt ombygget og den nuværende opført.

Den mest navnkundige præst ved kirken var den landskendte Morten Larsen (1851-1936).

Brotorvet

St. Torv blev snart for lille for byens ældste erhverv, torvehandel og marked, og rundt om i byen opstod der småtorve.

Ældst af dem er Fisketorvet, nu Brotorvet. Hertil kom fiskerne fra Vesterhavs- og Limfjordsegnene dragende med læssevis af fisk, røgede såvel som tørrede og saltede, der var en kærkommen variation i en ellers traditionel ensformig kost.

Da broen over Storåen var blevet fast etableret, oprandt torvets gyldne tid. Den stærke tra-

fik gav et godt grundlag for succes i forretningsverdenen. Boder, gæstgiverier og købmandsgårde blomstrede op, og flere af byens gamle virksomheder er begyndt her, for eksempel Løveapoteket, Holstebro Bank og Fjeldsted. Til lige indbød de dengang åbne engdrag med udsigt mod de lyngklædte Galgebakker til privat bebyggelse med anlæg af haver og bådebro ved åen.

Dog kunne idyllen brat forstyrres, når åen ved tøbrudstider lavede omfattende ødelæggelser. Da kunne det gå hårdt ud over området, for terrænet lå 3-4 meter under nuværende niveau. Først ved opførelsen af en ny bro i 1855 blev opkørselen og torvet ved opfyldning af jord fra Bækkelund (Sct. Jørgensbakke) hævet.

Den store bygning til venstre i billedet tilhører Nordisk Good Templar Orden og stammer fra århundredskiftet.

Baggrunden var, at afholdssagen i slutningen af forrige århundrede i mange egne blev en folkebevægelse mod det overhåndtagende brændevinsdrikkeri. Også her i byen fik bevægelsen betydelig tilslutning, og takket være stor offervilje kunne et tidligere herskabshjem på torvets vestside erhverves. Det blev indrettet som loger for flere grene inden for bevægelsen, og et afholdshotel blev indrettet.

I den høje bygning midt i billedet har der været isenkramforretning gennem mangfoldige år – siden 1931 har forretningen heddet Glasmasinet.

Brænderigården

Den gamle Brænderigård kom til at danne ramme om mange forskellige virksomheder fra opførelsen i begyndelsen af 1800-tallet til dens nedrivning i 1954. Den skæve plads eller "æskæv-torv" foran den har sin form efter, at der forbi gården fra ældgammel tid gik en genvej til Tvis og videre mod Herning.

Gårdens navn hidrører fra, at der her i mange år var et betydeligt brændevinsbrænderi samt kobbersmedie.

Kobbersmedene eller kedelførerne stammede fra Holland og udgjorde gennem mange år et særligt islæt i den lille vestjyske by.

De indtog en monopolagtig stilling inden for

faget. Fra 1764 lå deres hovedoplæg i Horsens, men rundt om i landet, blandt andet i Holstebro, var der mindre oplæg og værksteder, hvor kobbersvendene fremstillede kedler, gryder, pletter, sengevarmere og især brændevinstøj.

Med hest og vogn drog de så gennem deres distrikt og solgte varerne – og deriblandt også brændevinstøj til såvel tilladte brænderier som til smugbrændere.

En af de mest kendte af dem i Holstebro var Peter J. Eyndhoven (1788-1854), der kom her til omkring 1810 som kedelfører. Kort efter sin ankomst blev han gift med datteren af en købmand, der dengang havde forretning i Brænderigården. Den overtog han og indrettede den til kobberværksted, gæstgiveri og brændevins-

brænderi. Omkring midten af århundredet var man oppe på en daglig produktion af ca. 600 potter 8% brændevin og 275 pund gær.

Til gårdens toft hørte et areal på ca. 10 tdl. ned mod åvigen, der dannedes ved Vegen å's udløb. Her anlagde Eyndhoven et smukt og meget yndet lystanlæg med vipper, gynger og danseplads, hvor byens store sommerballer afholdtes. Stedet hed naturligt nok "Eyndhovens anlæg".

For at bevare stedet som lystanlæg blev det opkøbt af et konsortium med fabrikant L. Tang, Holstebro Jernstøberi, i spidsen.

I 1904 blev området, der efterhånden havde mistet sin betydning som forlystelsesanlæg, købt af R. Færch, der i 1906 byggede sin villa

her. Den blev i 1967 købt af Holstebro kommune og indrettet som kunstmuseum.

Danmarksgade

I sidste fjerdedel af forrige århundrede, da det gamle håndværk afløstes af fabrikker med snurrende maskiner og pibende dampfløjter, kom byerne ind i en voldsom udvikling. I nogle byer, for eksempel Holstebro, hvor befolkningstallet i årene 1870-1900 steg fra ca. 2000 til over 5000, var der ligefrem tale om en eksplosionsagtig vækst.

Små, lave bindingsværkshuse, som udgjorde den allerstørste del af bebyggelsen, blev i disse år afløst af nye, solide bygninger i to etager,

bygget i den noget pompøse "købstadsstil", eventuelt med et lille spir på gadehjørnet. Så grundigt og solidt blev der bygget, at disse bygninger stadig udgør kernen i boligmassen i vore købstæder.

Nye gader blev anlagt. I midten af 1880'erne således Danmarksgade, der blev anlagt som forbindelsesvej på Enghavebakken mellem Møllevvej (Enghavevej) og Nørregade.

Den store hjørnejendom til venstre, opført 1886, blev i 1901 købt af skræddermester Jakob Nielsen, der her grundlagde en af de forretninger, som grundfæstede byens ry som en god handelsby.

Ellers blev Danmarksgade i særlig grad byens center for boglig og kirkelig virksomhed.

Således skolen, hvis første del opførtes i 1886, og 1891 såvel Teknisk Skole som Missionshuset "Elim" og Sct. Poulskirken (Metodistkirken), der i 1968 solgtes til Holstebro kommune og indrettedes til børnebibliotek.

Sct. Poul er det gamle navn for hedningernes apostel Paulus eller Saulus, der efter at have grundlagt menigheder i Anatolien (Tyrkiet), Grækenland og i Rom led martyrdøden i Rom år 64.

Endelig skal i rækken af kulturelle virksomheder – om end på et helt andet plan – som gaden kom til at rumme, nævnes den sidst ankomne, den socialdemokratiske presse, der efter at have haft til huse i Nørregade siden århundredskiftet rykkede ind i ejendommen ved

siden af Metodistkirken i 1950, men ophørte i 1971.

Wiums Anlæg

Synet af træer var før i tiden en sjældenhed i Vestjylland, og Holstebro var dengang kendt som "Hedens Hovedstad", idet den brune lyng omgav byen på tre verdenshjørner.

Dette forhold blev ændret, da plantningssagen blev en folkebevægelse i slutningen af forrige århundrede.

Skovene uden for byen blev anlagt. Lystanlægget blev udvidet gennem Spidesdal, sænkningen op imod Lægårdvej, og i 1881 blev hjørnet mellem denne vej, Nørreport og Skivevej (nuværende Stationsvej) anlagt som et smukt, lille lystanlæg med forskellige slags løvtræer, gange, stier, blomsterrabatter og bænke. Det blev hurtigt et kært åndehul for byens borgere, ikke mindst fordi det lå nært byens travleste gader.

Det fik navnet Wiums Anlæg efter købmand W. Wium (død 1878), der havde testamenteret området til byen - vistnok med henblik på at lade en ny kirke rejse her og bevare den gamle kirke. Købmand W. Wium ejede i sin tid byens næststørste købmandsgård, der lå på hjørnet af St. Torv og Vestergade. Som den vågne og initiativrige mand han var, spillede han gennem årene en fremtrædende rolle i byens liv. Blandt andet var han medlem af byråd og skolekommission og deltog i stiftelsen af Holstebro Bank i 1871, hvorefter han fortsatte som meddirektør.

Til minde om Stavnbandets løsning rejstes i hundredåret derfor, i 1888, en obelisk, i lighed med Frihedsstøtten på Vesterbro i København, i Wiums Anlæg. Omkring 1950, da Skivevej fik sit nuværende forløb, flyttedes obelirken til Folkeparken.

I 1934 blev billedhuggeren L. Brandstrups statue af Chr. 9. flyttet fra Rådhusstorvet til hjørnet af Wiums Anlæg ved Nørreport (se billedet for juli måned), hvor den havde sin plads til 1955, da statuen blev flyttet til den nuværende plads ved Lægårdvej.

De sidste rester af det smukke, gamle anlæg forsvandt, da politi- og retsbygningen blev opført på dets plads, og kun nogle få træer ved p-pladsen ved Skivevej minder nu om det.

Zoologisk Have

Som adskillige andre købstæder fik Holstebro i 1930'erne sin store messe og erhvervsudstilling. På de smukke, bakkede arealer øst for Lægård Mølledam i Lystanlægget skabte byens bedste arkitekter i samarbejde med førende kunstnere inden for haveanlæg et udstillingsområde, der i skønhed og praktisk udformning ikke stod tilbage for mange andre inden for dette felt.

Udstillingen blev en succes, både økonomisk og besøgsræssigt, idet ikke færre end 175.000 passerede tælleapparaterne i de 16 dage, udstillingen var åben i 1934.

Denne succes inspirerede til i stedet for at sløjfe udstillingsområdet at etablere en zoologisk have på stedet.

Den ville blive den eneste i Midt- og Vestjylland, og med de dengang – trods fattige tider – billige transportmidler samt den begyndende turisme in mente skulle det økonomiske grundlag være til stede.

Et A/S blev stiftet, og året efter, i april 1935, kunne Holstebro Zoologisk Have åbne.

De bestående bygninger blev ændret til formålet, og nye blev bygget, medens den smukke "vandfaldstrappe" op ad skråningerne til den flisebelagte "Sct. Jørgensgård" med M. Elos statue af "Sct. Jørgen og dragen" blev bevaret.

Oven for trappen anlagdes bjørnegrotten,

hvor 6 bjørne holdt til. Langs hegnet op imod kirkegården blev indrettet indhegninger til blandt andet hjorte. Volierer med mange sjældne fugle, et terrarium med krybdyr; tre løver, mange aber samt mange andre af de dyr, der hører til en "rigtig" zoologisk have var at finde her på det mere end 5 tdl. store areal.

Besøgstallet var udmærket, men driften af haven var dyrere end forventet – og i 1940, da krigen nåede Danmark, måtte haven lukke.

Østergade-Østerport

En stilfærdig spadseretur ved Østerport en varm sommerdag – hvad der ikke har ændret stort ved de spadserendes påklædning.

Den gravede rende i vejen tyder på, at der kort forinden har været et kraftigt regnskyl.

Forbindelsen til Viborg gik oprindelig op ad Møllevej (Enghavevej) til Lægårdvej, men i 1855-56 blev en lille genvej fra Østerport til Mejrup udbygget til den nuværende Viborgvej.

Østerbrogade, der nu danner forbindelsen over Svinevigen til Herningvej, blev først anlagt i årene 1930-32.

Betydelige middelalderlige byer var omgivet af volde, takkede mure samt ved indfaldsvejene

tårne med porte, opkaldt efter verdenshjørnerne. Dette forhindrede dog ikke provinsbyer med selvfølelse i at bruge navnet "-port", selv om der ingen sinde havde været nogen byport i byen, men kun en bom, der kunne standse trafikken. Et eventuelt tilhørende "Bomhus" er kun bevaret ganske få steder i Danmark, bl. a. ved Sønderport i Holstebro.

De mange landeveje, byen havde, nødvendiggjorde, at ikke færre end 7 bomme måtte etableres. De blev opkaldt efter verdenshjørnerne. Østerport hed således "Østerbom".

Mellem disse bomme strakte sig rundt om byen Tolddiget, i folkemunde kaldet Bomdiget, der skulle forhindre folk i at føre varer ind til byen uden først at erlægge datidens "moms".

Denne forbrugsbeskatning, kaldet accise eller konsumtionsafgift, blev indført i 1660, efter at landet var helt udmarvet efter Svenskekrigene, og blev først ophævet i 1851. Den omfattede afgifter på næsten alle varer og skulle opkræves af toldbetjenten, populært kaldet "Bommanden".

Konsumtionen, der i 1700-tallet var en af statens vigtigste indtægtskilder, blev i reglen bortforpagtet til en velanskreven borger i byen.

Den forhadte skatteform gav naturligvis anledning til talrige kontroverser med tolderne, der havde ret til at undersøge, hvad folk gemte af varer i deres hjem. Ikke så sært da, at navnet "posekigger" blev et øgenavn.

Årsberetning

Af Viktor Hedegaard

med bidrag af Lis Helles Olesen, Esben Graugaard og Bent Holm

Indledning

Ved sidste års generalforsamling, som forresten også var den 23. marts, godkendte vi afgørende ændringer for Museumsforeningen for Holstebro og Omegn.

Vi vedtog nye vedtægter og nyt navn, så nu hedder foreningen slet og ret: Holstebro Museumsforening.

Foreningen skal ikke mere bruge tid på budget og regnskab. Det har vi overladt til en museumsbestyrelse, bestående af 4 fra Holstebro byråd og 3 fra bestyrelsen her og kun de 7 har stemmeret. Men desuden er tilknyttet forskellige observatører: 1 fra Aulum-Haderup byråd, 1 fra Vinderup byråd (som dog ikke benyttes), 1 fra Danske dragonforeninger og 1 fra personalet på museet.

Ordnningen trådte i kraft pr. 1. januar 1993, og denne bestyrelse, hvor formandsposten altid er lig med formanden for Holstebro Museumsforening, har valgt byrådsmedlem Jacob Halgaard som næstformand.

Museumsforeningens arbejdsområde

Når vi i Holstebro Museumsforening ikke længere har det afgørende økonomiske ansvar for museets drift, så får vi meget bedre tid til at tage

os af det kulturhistoriske indhold, og det er jo det, der til syvende og sidst interesserer os.

Vi skal gøre os klart, at foreningen her er museets bagland og de ansattes støtter i det daglige arbejde!

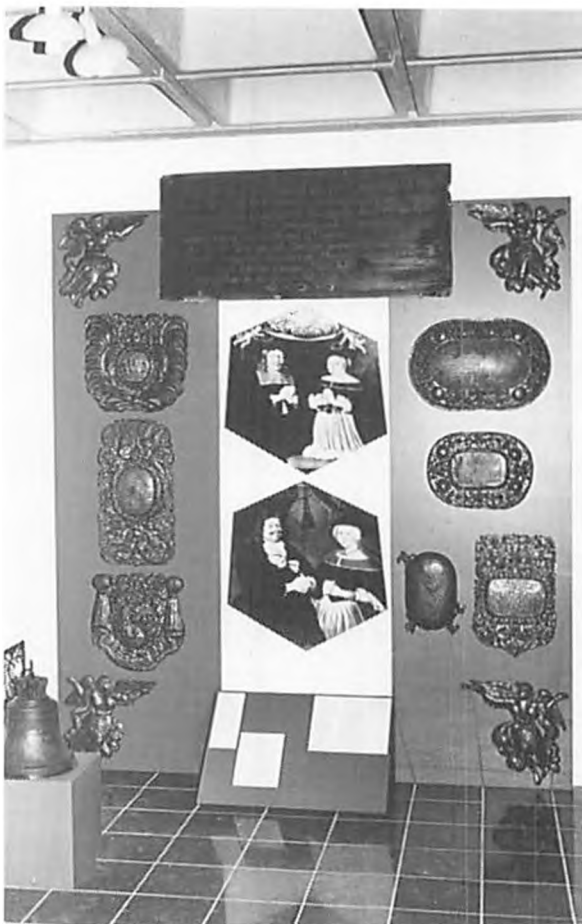
Det er os, der skal komme med nye idéer om arrangementer, udstillinger, ture, publikationer og meget andet. Vi skal også være med til at udbrede kendskabet til Holstebro Museum i befolkningen. Jo, der er nok at tage fat på for museumsforeningen!

Bestyrelsen

I det forløbne år har vi afholdt 6 bestyrelsesmøder. På det konstituerende møde i marts sidste år erklærede Rigmor Lillelund, at hun ikke ønskede at fortsætte som formand og pegede på mig som hendes afløser. De øvrige bestyrelsesmedlemmer var så letsindige at følge hendes forslag, og derfor blev jeg formand. Jeg har noget at leve op til, for det er store personligheder, der har beklædt denne post tidligere. Jeg behøver kun at nævne de 3 seneste: Rigmor Lillelund, Orla Nautrup og Ejner G. Pedersen. Men, som han siger i 90-års fødselsdagen:

”Jeg skal gøre mit bedste”!

Ligeledes ved det konstituerende møde valgte vi Jørgen Færch til næstformand og Per Østerbye til kasserer. Ved et senere møde har bestyrelsen også udpeget de 2 til, sammen med

Den 1. juli 1992 kunne vi åbne de sidste 2 udstillingsafsnit, der bl. a. omhandler historien om storkøbmanden Chr. de Linde, i museets permanente udstilling om byens nyere historie.

formanden, at repræsentere foreningen i den nye bestyrelse for Holstebro Museum. Sidste sommer meddelte bestyrelsesmedlem, Rigmor Poulsen, at hun ønskede at udtræde af bestyrelsen pr. 1. aug. 1992, fordi hun flyttede til Svendborg, hvor hun havde fået nyt arbejde.

I hendes sted er indtrådt Arvid Lisbjerg, der stod som 1. suppleant, og jeg føler, at Arvid er faldet godt til iblandt os.

Permanente udstillinger

Lad mig begynde med de faste udstillinger, de permanente, som det så fint hedder. Her er der i årets løb blevet meget mere at se på: Købstaden Holstebro og dens omegn beskrives nu fra Christen deLinde til almindelige borgere, håndværkere og bønder, der i de sidste 300 år har præget byen.

I den forbindelse vil jeg gerne citere museets forvalter, Finn Lillelund, der ved rundvisningen i magasinerne den 30. december sagde: "Et moderne museum er som et isbjerg, det er kun 10 %, der kan ses, de 90 % er under vandet – altså i magasinerne".

På denne måde kan der laves en overskuelig beskrivelse af den historiske udvikling, og det synes jeg i høj grad er lykkedes med de fine ting, der er udstillet, komponeret med de forklarende tekster. Også museets fornemme sølvkammer er åbnet og nu til sommer åbner både middelalder- og vikingetidsudstillingerne. Så tiden nærmer sig, hvor man kan gå hele vejen rundt om kirsebærhaven, fra stenalder og til Kaj K. og Jens Johansen.

Underetagen

I underetagen er der åbnet en udstilling om bliklegetøj, som er skænket til Holstebro Museum af arkitekt Hans Dissing. Samtidig er udstillet et udvalg af museets mange dukker. Til sammen giver de en spændende oplevelse for både børn og voksne.

Den 2. juli åbner dragonmuseet og samlingen om besættelsestiden i lokalerne ved siden af, og det tror jeg mange ser hen til med store forventninger.

Hans Dissings samling af bliklegetøj er sammen med museets dukkesamling blevet udstillet i underetagen. Åbningen af den permanente legetøjsudstilling fandt sted lørdag den 4. juli 1992. Foto: Tilsted Communication.

Særudstillinger

Det vil sige skiftende udstillinger – af sære ting, havde jeg nær sagt. Her startede vi jo med "Årets pressefoto", men det var meget dystre billeder de fleste af dem. Billeder fra krig, sult og selvmord i stort overtal. Vi har derfor besluttet i stedet for "Årets pressefoto" at vise foto-

grafer af Mogens G. Stryhn: "Verden rundt med kamera", som kunne ses fra den 3. april til den 9. maj.

Udstillingen, Hest og Vogn, vakte stor opmærksomhed, den havde vi fra den 6. september og til den 22. november. Ejeren, arkitekt Ib Møller, talte ved åbningen og holdt senere 2 foredrag på museet om heste og vogne. Åbnings-

Åbningen af udstillingen Hest og Vogn i september fandt sted med maner. Midtjysk Køre Selskab mødte op med flere ekvipager, der satte gæsterne af ved museets hovedindgang.

dagen indledtes med, at Midtjysk Køre Selskab med 5 flotte gamle hestekøretøjer kørte gennem byen. Jeg fik lov til at køre med, det var et helt triumftog, og da jeg steg af vognen ved museet, var det første Ib Møller sagde: "Du skulle ha' haft høj hat på"! Jeg ærgrede mig, for min bedstefars høje silkehat lå jo derhjemme i skabet. Den husker jeg næste gang.

Det behøver ikke være gammelt, for at vi vil vise det på Holstebro Museum, for fra den 22. oktober og til den 15. november kunne man se den store pokal, som Danmark vandt i fodbold,

da de blev europamestre sidste år. Også målmand Peter Schmeichels handsker og trøje var udstillet. Ved åbningen var mine børnebørn, 2 drenge på 7 og 10 år og deres jævnaldrende kammerat til stede. De blev hver især fotograferet med pokalen løftet over hovedet. Nu går deres tidsregning fra den dag.

Af andre udstillinger vil jeg gerne fremhæve "Påklædningsdukkerne", som kunne ses i julemåneden, og emaljeskiltene. Det samme gælder Esben Graugaards samling af pladeomslag fra tresserne, fotoserien om arkæologi fra luf-

I museets særudstillingsrum kunne de besøgende bl. a. se denne landauer bygget i 1910 af karetmager J. C. Madsen, Århus.

ten, miniudgaven af Danmarks største rundkørsel, som er under opførelse i Holstebro, og fotoserien om Holstebro Zoologiske Have.

Stor interesse vakte også udstillingen om de gamle bibler i forbindelse med nyoversættelsen, og nyhedsmontren med Harald Holms mange fund, og senere med nyindkomne genstande til museet.

I november måned var EM-pokalen i fodbold udstillet i museumscafeen. Pokalen fik Danmark overrakt i Göteborg fredag aften den 26. juni 1992 efter at have besejret Tyskland i finalen 2-0.

Udflugter

Vi har også været på forskellige ture i det forløbne år. Den 3. maj på Samsø med Palle Erikssen. En heldagstur i bus, hvor vi så øen både i fortid og nutid, en særdeles vellykket tur.

Et par aftenture havde vi sidste sommer under ledelse af Lis Helles Olesen og Torben

På Museumsforeningens tur til Samsø søndag den 3. maj 1992 havde vi med os museumsinspektør Palle Eriksen, der viste os rundt på øen. Særlig interessant var det at se de store stengrave fra yngre stenalder. Det er ved en sådan, vi har gjort holdt. Palle Eriksen fortæller om fortidsmindets historie.

Skov, en til baunehøjene i Sevel og en til Hagebro Kro, men den sidste gik altså langs Oldtidsvejen fra Holstebro til Karup Å.

To gange har vi været på Nationalmuseet. Først i oktober, hvor grafikerens Martin Christiansen, der har medvirket ved de nye udstillinger både i Holstebro og på Nationalmuseet, orienterede. Anden gang 6. februar, hvor vi så den berømte udstilling: "Viking og Hvidekrist".

Onsdag aftener

Ideen med at holde åbent hus onsdag aften i vinterhalvåret har været en stor succes, især idéen med, at vi hveranden gang for vores vedkommende, har et foredrag, en film eller en rundvisning. De har været overraskende godt besøgt, så godt at foredragssalen har vist sig at være alt for lille. Topscorer for sæsonen var Bent Holm med lysbilledforedraget om "Byens gamle gader", der var 116 tilhørere.

Hovedindgangen til det nye Nationalmuseum i Ny Vestergade er markeret med store bannere, der også reklamerer for museets aktuelle udstilling.

Publikationer

Som noget nyt udsender museet sæsonprogrammer fælles med Kunstmuseet. Disse programmer laves af Holstebro Museums forvalter Finn Lillelund, og det er mit indtryk, at alle er vældig glade for dem, da de giver information om aktiviteterne på en spændende måde.

Som medlemmer af Holstebro Museumsforening har I derudover fået tilsendt årsskriftet

1991/92. I skulle selvfølgelig også til Jul have fået bogen "Fram", men den er blevet meget forsinket, og det skyldes at Museumsrådet for Ringkøbing Amt i år har vedtaget, at den skal udkomme som kulturhistorisk guide for amtet.

Samarbejde med Aulum-Haderup og Vinderup kommuner

Som de fleste ved, så har Holstebro Museum et samarbejde med både Aulum-Haderup og Vinderup kommuner. Det drejer sig om museet i Jens Jensens anlæg i Haderup, arkivet i Aulum og Egnshistorisk Forening i Vinderup.

Arkivet i Aulum ledes af Fie Olesen. Her blev der forrige år stillet nye lokaler til rådighed i kommunes gamle administrationsbygning. Jeg har flere gange været der, og det kan kun give mig anledning til, at anbefale arkivet til andre, der søger lokalhistoriske oplysninger. Det samme gælder i Vinderup, og her har man desuden haft en stor udstilling af gamle gårdmalerier, der blev en vældig publikumssucces.

I skolernes vinterferie februar 1993 deltog mange børn i fremstilling af lerkar fra vikingetiden under ledelse af arkæolog Ole Nielsen.

Nordvestjysk Musikkreds og Holstebro Museum indledte i efteråret 1992 et samarbejde om mindre koncerter i museets cafe. Søndag den 4. oktober var der således kammerkoncert med Auris-ensemblet.

Besøgstal

På Holstebro Museum har vi også haft stor tilstrømning. Besøgstallet nåede i det forløbne år op på over 27.000, en stigning på 20%.

Museumsforeningens medlemstal ligger omkring 700 og stiger stadig.

Afslutning

Holstebro Museum er en arbejdsplads for 24 personer, det er ikke alle, jeg kender lige meget til, men et er fælles for dem overalt, og det er et stort smil, når vi mødes. Tak for det, og tak for en stor arbejdsindsats i det forløbne år.

Til slut vil jeg sige tak til bestyrelsen for godt samarbejde. I har gjort det let for mig at være ny formand. Også tak til Holstebro Kommune for godt samarbejde, og til pressen for aldrig svigtende positiv omtale.

Arkæologisk afdeling

Af *Lis Helles Olesen*

I forbindelse med åbning af middelalder- og vikingetidsudstillingerne må man jo nødvendigvis lægge en stor del af sin arbejdskraft i denne planlægning. Verden går dog ikke i stå, fordi vi skal åbne udstilling. Udgravninger og andet arkæologisk arbejde skal passes samtidig. Landmændene pløjer stadig på ting fra oldtiden, og anlægsarbejder berører fortidsminder, som skal undersøges, før de ødelægges. Årets udgravninger omtales nedenfor. Her skal kort omtales et par af de andre sager, vi har været beskæftiget med i 1992.

Rekonstruktion af grubehus

Cand. phil. Ole Nielsen har været ansat til at stå for rekonstruktion af et grubehus til den nye vikingetidsudstilling.

Arbejdet har bestået i at udforme arbejdstegninger og model af huset med alle de overvejelser, det selvfølgelig vil give. Samtidig har Ole Nielsen stået for det praktiske arbejde med opbygning af selve huset og udførelse af langt de fleste af de genstande, der skal være inde i huset.

Vi synes resultatet er blevet meget flot, og fagligt og håndværksmæssigt i top.

Registrering af Gunnar Hallums oldsagssamling

I forbindelse med at Gunnar Hallum overdragede Holstebro Museum sin omfattende oldsagssamling, var Palle Eriksen ansat til sammen

med Gunnar Hallum at gennemgå materialet og de enkelte fundsteder.

Stort set hele samlingen er desuden blevet nummereret med museets journalnumre af Helle Hjorth Mortensen. Nu resterer "kun" at lave knap 400 fundanmeldelser til Nationalmuseet på de enkelte lokaliteter.

Udgravninger

Nr. Felding kirke, Nr. Felding sogn. Vikingetidsbebyggelse.

Udgravningen i 1992 er en fortsættelse af udgravningerne fra 1988-1990. Årets gravning er den hidtil største kampagne, vi har haft på denne plads.

I alt er nu udgravet godt 10.000 m². Syv langhuse, fem mindre huse og 11 grubehuse og to meget store områder med ildskørnede sten m. m. undersøgtes i 1992. Der er mindst fire faser i bebyggelsen, som nok går længere tilbage i

Udgravningen ved Nr. Felding kirke. I forgrunden ses et udgravet grubehus.

tid end tidligere antaget. Tidsmæssigt strækker den sig sikkert fra 600-tallet til ind i 1000-tallet. I den ældste fase er der indtil videre dele af fire gårde. I de to næste faser er der to gårde, og i den sidste fase i 1000-tallet er der indtil videre kun én stor gård med et 35 m stort salshus og flere stalde og ladebygninger.

Udgravningerne fortsætter på marken nærmest kirken efter høst.

Vandborg, Borbjerg sogn. Grav fra yngre stenalder.

En grav på ca. 3 m Ø-V og 0,9 m N-S blev udgravet i marts måned. Gravbunden var stenlagt med hånd- til hovedstore sten. Langs gravens sider var sat en række større sten. Denne række samt noget af gravbunden var desværre forstyrret i nordsiden. Der fandtes ingen gravgaver. I fylden lå en 9 cm lang flækkekniv. Hvor stenene var fjernet i nordsiden fandtes syv skår af stenalderkarakter.

Ved afdækning af fladen omkring graven fandtes og udgravedes omkring 110 fyldskifter. Det lykkedes ikke at finde spor af et stenalderhus blandt disse fyldskifter. Kun ganske lidt keramik og flint fandtes.

Stenaldergraven ved Vandborg, Borbjerg sogn.

Jernudvindingsovnen ved Brødbæk, Borbjerg sogn. Det leromsatte ovnrums ses i forgrunden, arbejdsgruben med slagge i baggrunden.

En grube adskilte sig fra de andre ved at indeholde en hel del flint og klokkebægerkeramik fra ca. 2.000 f.kr.

Brødbæk, Borbjerg sogn. Jernudvindingsovn.

På Bent Rasmussens mark havde Harald Holm fundet opløjet rødbrændt ler og jernslagge. Ved en udgravning af stedet fandtes rester af en tidlig jernudvindingsovn, som den vi udgravede ved Bjørnkærgård i 1990 (se Årskrift fra 1990). Karakteristisk for denne ovntype, som kaldes Skovmarkstype, er at arbejdsgruben med den udrømmede slagge ligger i forlængelse af ovnrummet. Der kendes i alt 16 ovne af denne type i Danmark.

Hele anlægget er 2,20 m × 1 m. Selve ovnrummet har en diameter på ca 50 cm. Omkring ovnrummet var en op til 40 cm tyk lerkappe med åbning mod nord. Lerkappen var bevaret i op til 15 cm's højde. Hele slaggematerialet fra ovn og arbejdsgrube vejede ca 95 kg. Trækul fra ovnen er C-14 dateret på Nationalmuseets kulstof 14 laboratorium. Dateringen er 100 f.kr. ± 75 år (K-5938), ganske som dateringen af ovnen i Bjørnkærgård.

Mellemtoft, Mejrup sogn. Gruber fra yngre stenalder og vikingetid.

Da Egon Nielsen for første gang pløjede marken, der ligger ud mod Vandkraftsøen, stødte han på ildskornede sten og trækul. Bodil Nørgaard udgravede fire gruber på stedet. De to gruber kan dateres til stenalder, den ene til slutningen af tragtbægerkulturen (2.800 f.kr.). En skiferhvæssesten fandtes i muldlaget umiddelbart over en tredje grube. Kun 5 cm var tilbage af gruberne under muldlaget.

Tidligere er på marken gjort fund fra flere forskellige stenalder-perioder. Der er også fundet en hvæssesten fra vikingetid eller middelalder.

Bjørnkærgård, Sevel sogn. Jernudvinding.

I samarbejde med Olfert Voss fra Nationalmuseet gravedes flere prøvehuller i en lavtliggende græsmark for at afgrænse en slaggedyng fra jernudvindingsaktivitet. Finn Kudahl havde pløjet på denne slaggeforekomst flere gange og henledt vores opmærksomhed på den.

Dyngen var 8 x 10 m stor. Selve slaggelaget var ca. 15 cm tykt. Slaggedynger af denne slags er sjældne at finde, da de som regel er helt bortpløjede.

Slaggedyngen ligger ca 280 m nord for jernudvindingsovnen, som vi udgravede i 1990.

Toftegård, Sevel sogn. Grubehus fra jernalder.

Efter Hedeselskabets reolpløjning til læhegn udgravede Gunner Mikkelsen og Gunnar Halum endnu et grubehus. Huset har en diameter på ca. 3,5 m, men er uden bevaret kulturlag på grund af den kraftige pløjning. På samme mark er tidligere udgravet fire grubehuse.

De huse, som kan dateres, stammer fra ca. 400 e.kr. Der fandtes ingen oldsager ved denne gravning.

Sønder Tolsgård, Vejrum sogn. Voldgrav fra jernalder.

I den tørre sommer havde Krestian Andreesen over en strækning på 5-600 m bemærket et bælte på 2-3 m's bredde, hvor kornet stod grønt i længere tid end på resten af markerne. Det viste sig ret hurtigt, at det drejede sig om voldgraven til "Vendeldiget", som er kendt fra beskrivelser i forrige århundrede.

Ved et snit gennem voldgraven sås, at den var 2 m bred og 1 m dyb incl. muldlag. Voldgraven var nærmest spidsbundet. Den synes at være opfyldt i to omgange. Der fandtes ikke spor af vold eller stolpehuller i forbindelse med voldgraven.

Ca. 75 m syd for voldgraven gravedes et mindre snit i en grube, som ejeren også havde set som en grøn plet i marken. Heri fandtes skår af jernalder/vikingetids-karakter. Der er muligvis tale om et grubehus.

Kokholm, Resen sogn. Jordfæstegrave fra jernalder.

På en lille sandbakke på kanten af en sandgrav er i 1982 og 1991 udgravet seks grave med

Gunner Mikkelsen i færd med at udgrave en af gravene i Kokholm, Resen sogn.

lerkar, bronzefibler, rav- og glasperler og jernknive. I 1992 udgravedes resten af denne lille gravplads fra yngre romersk jernalder (200-400 e.kr.). To grave undersøgte under ledelse af Ole Nielsen. Den ene grav var uforstyrret med kistespor efter en bulkiste. Den anden grav var med spor af en plankekiste. Midt i sidstnævnte grav var en stor sekundær nedgravning – formentlig et plyndringshul. I den førstnævnte grav var to lerkar. I den anden tre ravperler, en glasperle og noget jern, som endnu ikke er konserveret.

Knarbjerg, Resen sogn. Gruber fra oldtid.

I et byggemodningsområde var fundet en del flint på markoverfladen. Ved prøvegravning, hvor mulden afrømmedes med en rendegraver, fandtes kun 10 stolpehuller og gruber. De kunne ikke dateres nærmere end til oldtiden. Udgravningen foretoges af Martin Olesen.

Roesgård, Rom sogn. Overpløjede gravhøje fra yngre stenalder.

På kanten af en grusgrav udgravedes tre overpløjede gravhøje under ledelse af Martin Olesen. Højene havde en diameter på 15-18 m. Der var ikke bevaret højfyld i nogen af dem. Omkring den ene var bevaret en mindre del af stenrækken, som har stået omkring højen. I denne høj fandtes en sekundær grav med store sten i kanten. Graven var uden gravgaver.

I den anden høj var centralgraven bevaret. Den viste sig som et fyldskifte på ca. 2 × 1 m. Enkelte kistespor var bevaret. Som gravgaver fandtes en flintøkse og en flækkekniv fra enkeltgravskulturen (2.800-2.400 f.kr). I fylden lå en tøndeformet ravperle.

I den tredje høj var et stort plyndringshul og ingen spor af grave eller andre anlæg.

Nyere tid

Af Esben Graugaard

Udstillinger

Første halvdel af 1992 anvendtes til den fortsatte planlægning og opbygning af de permanente udstillinger omkring temaerne: handel og markeder, håndværk og sølvkammer, bondekultur, Christen deLinde, byens brande og det offentlige liv i Holstebro siden 1700årene. Den 1.juli kunne vi således som planlagt åbne sidste del af nyere tids udstillinger tilbage til middelalderen, og et kronologisk forløb over egnens historie var dermed ved at vise sine konturer i museets nye bygninger.

Anden formidling

Alt imens stod verden ikke stille. Ved siden af udstillingsopbygningen foregik en række andre formidlende aktiviteter; foredrag blev holdt, især om vestjysk studehandel og gravmindernes kulturhistorie. Studehandelens historie har regional interesse, og foredragene giver ofte gode kontakter og dermed yderligere viden. En speciel fornemmelse var det at holde foredrag om netop dette emne på gården Gimsinghoved, i de stuer hvor kreaturkommissionær Ivar Lundgaard engang boede og virkede – så fornemmes historien meget intenst.

Møder blev holdt med lokalhistoriske arbejdsgrupper fra Haderup og Ryde sogne, hvor man arbejder med sognehistorie. Der har været tale om orienterende møder om de forskellige kildetyper og brugen af dem i lokalhistorien. En sådan konsulentbistand kan bidrage til at skabe overblik i begyndelsesfasen i et lokalhistoriske arbejde.

En anderledes type formidling bestod i ti avisartikler, som Bent T. Holm og Esben Graugaard skrev til Dagbladet over temaet "handel i Holstebro". Den konkrete foranledning var R. Færchs ombygning af Østergade og Lille Østergade-kvarteret til et nyt handelsområde i Holstebro. Sammen med ti lignende artikler fra 1991 publiceres disse i bogform i efteråret 1993.

Gravminderegistrering

1992 blev året, hvor Holstebro Museum endelig gik igang med at registrere bevaringsværdige gravminder indenfor sit arbejdsområde. I september var en uge sat af til arbejdet på Sevel kirkegård, hvor 38 gravminder/gravsteder regi-

Fredag den 30. oktober 1992 blev Rigmor Lillelund og Esben Graugaards bog om Naur sogn 1600-1900 præsenteret på Holstebro Museum for en indbudt kreds. Mange års møjsommeligt arbejde fra de 2 forfatteres side blev ikke kun belønnet med bogudgivelsen men også med buketter af røde roser.

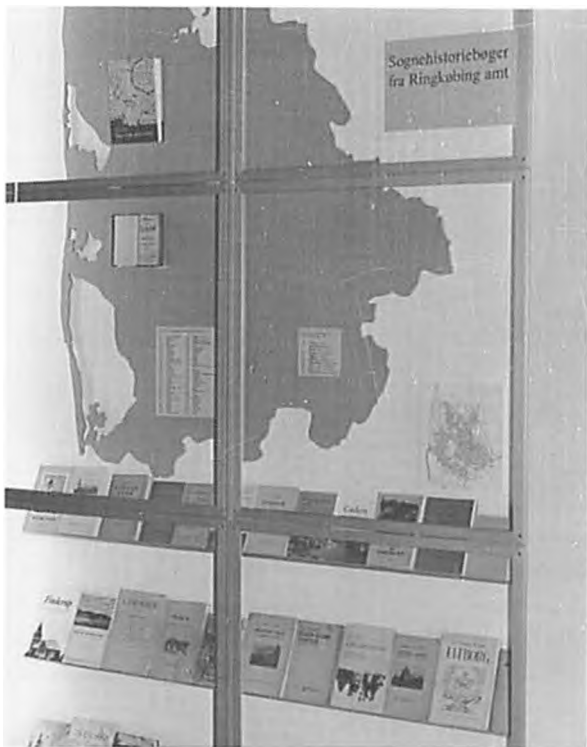
stredes. Så er det op til provstesynet at foretage den endelige konfirmation af registreringen. De enkelte gravminder måles op, materialet beskrives, inskriptionen skrives af, gravstedet måles op og beplantningen beskrives; der er således tale om en arbejdskrævende opgave, da disse oplysninger derefter skal indføres på registreringskort sammen med fotos af genstandene. I sommeren 1993 fortsætter dette antikvariske arbejde med registreringen af gravminder på Holstebro bys kirkegård.

Naur-bogen

Den 1. november 1992 kunne Holstebro Museum udgive Rigmor Lillelunds og Esben Graugaards bog om Naur sogns historie 1600-1900. Års indsamling af materiale var færdigbearbejdet, og i sommermånederne fandt den endelige redigering af tekst og billeder sted, ligesom omfattende person- og ejendomsregistre udarbejdedes. Sognehistorie-genren tar' sin tid, hvis målet er tilbundsående undersøgelser i et lokalområde. Projektet modtog omfattende økonomiske tilskud fra Veluxfonden, C. Bendix Fond, Idagårdfonden, Naur Menighedsråd og Holstebro Højskoleforening. Dette sikrede en bog af pæn kvalitet.

Ulfborg-projektet

Med folkeuniversitetscenteret på Skærum Mølle som initiativtager arrangeredes den 8-10. maj 1992 et seminar omkring Ulfborg herreds historie fra vikingetid til ca. 1800. Da sognene Råsted, Idom, Nørre Felding, Vinding og Vind hører til Holsterro Museums arbejdsområde fandt vi det naturligt at deltage i seminaret, hvor Esben Graugaard holdt foredrag om

I tilknytning til udgivelsen af Naur-bogen arrangerede museet en lille særudstilling om sognebøger i Ringkøbing amt. Der var tale om et udvalg strækkende sig fra Poul Mathias Nødskovs Beskrivelse over Thimgaard og Thim Sogn fra 1787 og frem til Naur sogn 1600-1900.

”Økonomiske kraftcentre i Ulfborg herred ca. 1770-1840”. Dette publiceres sammen med seminarets øvrige indlæg i en rapport i 1993. Ulfborg-projektets fremtid er foreløbig uvis, men har konkret resulteret i, at Rigmor Lillelund har afholdt kursus i lokalhistorie med udgangspunkt i Råsted sogn. Perspektivet heri er, at det indsamlede materiale giver en anden tilgangsvinkel til den lokale landbohistorie end tilfældet var i Naur sogn, idet Råsted fysisk har været præget af sandflugt, et par mindre hovedgårde og den tætte beliggenhed ved storgodset Nr. Vosborg.

Vestjylland og verden

Den 6.-8. april 1992 arrangerede amtsmuseumsrådet i Ribe et seminar med den imponerende titel ”West Jutland and the world. Products, people and contacts”. Deltagerne var historikere og etnologer fra museer og arkiver i Danmark, Tyskland og Nederlandene. En række foredrag gav eksempler på de kulturelle, økonomiske og sociale forbindelser, der igennem historien har givet regionen omkring Nordsøen en vis fælles kultur. Esben Graugaard holdt foredrag om den danske emigration af kreaturkommissionærer til England i forrige århundrede. Indlægget publiceres sammen med seminarets øvrige i en rapport i 1993. Der arbejdes med planer om et lignende seminar i Ringkøbing amt i 1994, da den regionale tilgangsvinkel til historien vinder stadig større gehør også udenfor lokalhistorikernes kredse.

I 1992 suppleredes det personalhistoriske stof omkring de danske kreaturkommissionærer i forrige århundredes England, blandt andet ved kontakter til efterkommere. Indsamlingen af materiale forventes afsluttet i 1993, hvor Statens Museumsnavn af rådighedsbeløbet har bevilget et beløb til afsluttende undersøgelser på arkiver i London.

Orla Nautrups mindelegat

Bestyrelsen har i år besluttet, at Orla Nautrups mindelegat skal uddeles til forhenværende overlærer Ejner G. Pedersen.

I år er det nøjagtig 30 år siden, at Ejner G. Pedersen blev valgt ind i museumsforeningens bestyrelse. Fra 1966 og frem til 1974 var han foreningens formand. Ejner G. Pedersens interesse for historie i undervisningen førte til, at han blev ansat ved Holstebro Museum som museumspædagog fra 1973 til august 1978. Dette arbejde resulterede i et stærkt stigende besøgstal af skoleklasser, der ikke blot fik en grundig orientering på museet, men kunne tage forskelligt skriftligt materiale med hjem på skolen til videre arbejde.

Det skriftlige arbejde udmøntede sig igennem årene ikke blot ved undervisningsmateriale til børn, men også ved et stort lokalhistorisk forfatterskab, som en stor kreds har kunnet drage nytte af.

I 1982 udkom således: Gade op og gade ned – om gadenavnene i Holstebro. Bogen var smukt illustreret af tegneren Svend Erik Ihle. Hærvej og Hedevej i Hardsyssel udkom i 1986 som Hardsyssel-Håndbog, 2. I anledning af Holstebro Tekniske Skoles jubilæum den 1. oktober 1987 skrev Ejner G. Pedersen: Håndværkere i Holstebro gennem 125 år, illustreret af Svend Erik Ihle. Derudover har Ejner G. Pedersen skrevet en lang række kulturhistoriske artikler bl.a. i Skalk, Hardsyssels Aarbog og Holstebro Museums årsskrifter.

I øjeblikket arbejdes der på en bog om sygehusets historie i Holstebro, og vi skulle kende Ejner G. Pedersen dårligt, hvis ikke også mange andre historiske emner med tiden vil blive taget op til behandling.

Ejner G. Pedersen har bevaret kontakten til museet og museumsforeningen som folkevalgt revisor, og vi glæder os altid til hans besøg på museet og arkivet.

Museets formand gårdejer Viktor Hedegaard overrækker Orla Nautrups mindelegat til forhenværende overlærer Ejner G. Pedersen ved Museumsforeningens generalforsamling i Anlægspavillonen tirsdag den 23. marts 1993. Foto: Jette Steiniche, Dagbladet.

Lokalhistorisk Arkiv for Holstebro Kommune

af Bent Holm

Fra 1. januar 1993 står lokalarkiverne i Ringkøbing og Viborg amter for landets første og største totalindsamling af gamle smalfilm. Der har tidligere været indsamlet gamle film, men ikke på så omfattende et plan.

Film og smalfilm er kun i få tilfælde sikret for eftertiden, og langt hovedparten af de film, der er bevaret, foregår i hovedstaden eller større byer. Det vil sige, at hvis vi ikke gør noget ved det nu, så risikerer vi to ting. Dels at mange værdifulde levende billeder går tabt, dels at det midt- og vestjyske udkantsområde vil komme til at stå uforholdsmæssigt svagt i fremtidens filmarkiver.

TV Midt-Vest støtter indsamlingen af de gamle film.

Kampagnen og tilbudet om en gratis videokopi gælder frem til 1. maj.

Filmene vil efter overspilningen blive opbevaret på lokalarkiverne, sammen med en VHS-kopi. Giveren vil gratis modtage en videokopi, som et beskedent honorar.

Arkivet har i årets løb afholdt en række mindre udstillinger på museet om aktuelle emner omkring byen. Disse små udstillinger har en stor publikumsinteresse, og der vil fremover være skiftende udstillinger om det nye og gamle Holstebro.

Gaver indkommet til Holstebro Museum 1992, samt indkøb

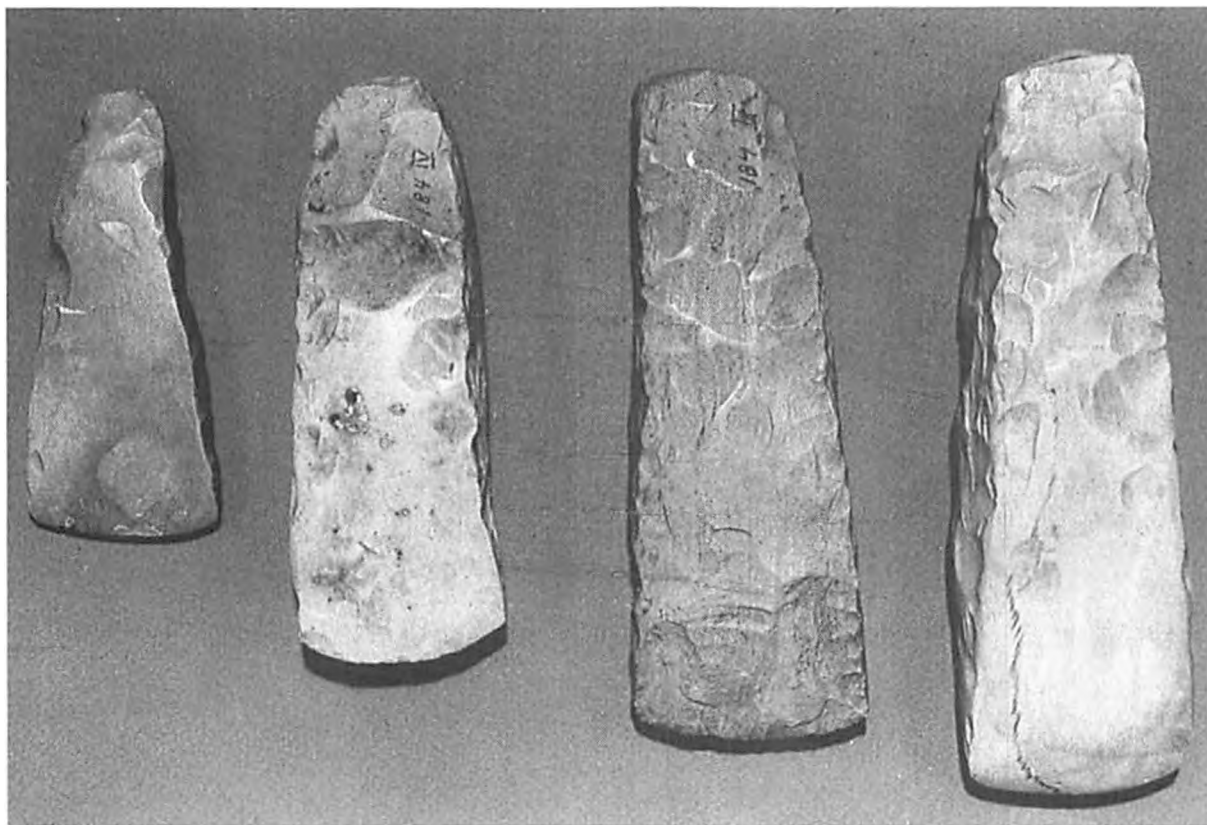
Ved Torben Skov

Arkæologisk afdeling

Krestian Andreasen, Vejrum
Samling af lerkarskår fra jernalder.

Gunnar Hallum, Herrup

Gunnar Hallum forærede i 1992 hele sin store samling af oldsager til Holstebro Museum. Der er tale om en meget stor samling, idet Gunnar

Depotfund med fire flintøkser. Fra Gunnar Hallums samling.

Hallums interesse for oldtiden går tilbage til omkring 1940.

Fundene er fra ca. 180 forskellige lokaliteter især i Sevel sogn. Desuden indeholder samlingen oplysninger om yderligere ca. 200 lokaliteter, hvorfra der ikke er fund.

Samlingen omfatter mange forskellige fundtyper: Bopladser, grave, depotfund, mosefund og enkeltfund. Hovedparten af fundmaterialet er fra stenalderen. Et andet tyngdepunkt i materialet er fund fra ældre jernalder. Men stort set alle perioder af oldtiden er repræsenteret sammen med fund fra middelalder og renæssance.

Af helt uvurderlig betydning er Gunnar Hallums forbilledlige registrering af materialet. Hver lokalitet har fået et nummer, som er påført oldsagerne. Fundstederne er markeret på kort, og der er løbende ført protokol med omhyggelige notater og beskrivelser af fundomstændigheder.

Materialet er af stor betydning for det fremtidige arkæologiske arbejde især i Vinderup Kommune, og mange af fundene vil indgå i den permanente oldtidsamling på museet.

Harald Holm, Ryde

Igen i år har Harald Holm foræret museet en stor mængde gode detektor fundne sager. Fundene stammer fra ca. ti forskellige lokaliteter. I flæng kan nævnes guldbelagt knivskaft, jernslugger og slugger med sølv i, flere beslag og spænder, nogle guldbelagte. Af de finere ting skal nævnes to fibler fra germanertid fra Nr. Felding, et stykke af et Urnesspænde i sølv fra vikingetid, et helt urnespænde i bronze og et skedebeslag i bronze også fra vikingetid. Desuden er givet samlinger af stenderflint og -keramik, jernalderkeramik og klæberstensskår fra vikingetid.

Peder Hyldgård, Klinkby

Samling af lerkarskår fra jernalder.

Inger Marie Jensen, Holstebro

En flintøkse og en stridsøkse fra stenalderen.

Ove Kongsgaard, Vinding

En træplanke formodentlig fra en jernaldergrav.

Munkesten med fodspor af en nonne? Skænket til museet af Astrid Misquart.

Astrid Misquart, København

Munkesten med fodspor i fra Stubberkloster.

Anne Marie Poulsen, Holstebro

Flintdolk fra slutningen af stenalderen.

Nyere tids afdeling

Mia Jakobsen, Holstebro
Bæltespænde af sølv, m. m.

Jørgen Kjærulff, Holstebro
Flaske til blæk.

Per B. Pedersen, Holstebro
Kedel af kobber.

Bent Madsbjerg, Kjellerup
Bog med indlagte cigarer.

Knud Skov, Sørvad
Dåse til tobak.

Arne Holm Jacobsen, Holstebro
Dåse til tobak.

Henrik Lassen, Holstebro
2 legetøjs-perronvogne i blik.

Esther Nielsen, Holstebro
Naverlykønskning i ramme.

H. C. Lundby Jacobsen, Holstebro
Målestolk med lineal.

Holstebro Dommerkantor
Porcelænsstilk.

Hubert Frandsen, Holstebro
Diverse el-apparater m. m.

Kristoffer Damgaard, Holstebro
2 spiseskeer, 2 teskeer og æske fra guldsmed.

Eluf Lauritsen, Holstebro
Signet, skrueblyant, junge.

Sigvald Jensen, Struer
Generator.

Robert Jensen, Holstebro
2 symaskiner.

Benny Boysen, Resen
1 bog.

Ernst Nielsen, Holstebro
Træsko og åg m. m.

Else Kirk, Holstebro
Radio.

Mailie Petersen, Holstebro
Dukke.

Helga Vindelev, Holstebro
Glasklokke og dukke.

Christian Jensen, Holstebro
Slibemaskine.

Marius Nicolajsen, Idom
2 kirkebøsser.

Eluf Lauritsen, Holstebro
2 gryder.

Ruth Hedegaard, Borbjerg
3 æsker fra guldsmede i Holstebro.

Boet efter Inger M. Mehl, Holstebro
2 paraplyer.

Kristian Møller, Sørvad
Dukke.

Carl Ingemann Nielsen, Holstebro
Maleri.

Karl Eriksen, Mejdal, Holstebro
Bøger.

Henning Kirk, Holstebro
Prøvebøger m. m.

Boligselskabet Holstebro v/ Bjarne Nielsen
Bogstaver.

Niels Peder Telling, Holstebro
TV med radio og grammofon.

Rounborgs grafiske hus, Holstebro
Sætterreol m. 22 sætterkasser.

Tove Damtoft, Holstebro
Sjaler.

Naur-Sir menighedsråd
Alterbillede.

Jens Dideriksen, Holstebro
Lysedug.

Holger Søndertoft, Sørvad
Nivelleringsudstyr.

R. Færch A/S, Holstebro
Prægmaskine m. m.

Niels Færch, Holstebro
Blikskilt.

Egnhistorisk Arkiv i Vinderup
9 stk. landkort 1940.

Erik Holm, Holstebro
Radioer m. m.

Holstebro Brandvæsen
Bælte med øskne.

Anonym
Skjorte.

Finn Villemoes, Vejrum
Aftentaske m. m.

Ole Nørskov, Holstebro
Dørskilt.

Mary Lundgaard, Holstebro
Prangerpung.

Kamma Varming, Fredericia
Dukke.

Inger Krogh, Holstebro
Kyser m. m.

Eggert Oppermann, Holstebro
Dommeruniform.

Kresten Bech, Nr. Felding
Præse.

N. K. Andersen, Sunds
Plader.

Poul Hagen Andersen, Idum
Bordflag, dukkemøbler og glasbilleder.

Egon Mårup, Holstebro
Dampmaskine.

Lentz-Nielsen, Søborg
4 stk. sølvteskeer.

Karen Birkholm, Holstebro
2 stk. cigarer.

Lundahl Michelsen, Holstebro
Bøger.

Gunnar Bjerre, Borbjerg
Sognefoged-protokol.

Viktor Hedegaard, Borbjerg
2 stk. love.

Nellemann & Thomsen, Århus
Bamse.

Anders Bo, Holstebro
Lineoldyr.

Aksel Jørgensen, Holstebro
Bøger og hæfter.

Dorthea Harrow, Holstebro
Skjorter m. m.

Fru Fjeldsted, Holstebro
Boreprøve fra Tvis m. m.

Carl Pedersen, Randers
Plader.

Årsregnskab 1992

<i>Udgifter</i>	<i>Regnskab</i>	<i>Budget</i>
Personale	2.008.493	1.925.000
Lokaler	573.078	431.000
Samlingens forvaltning	153.020	125.000
Undersøgelser og erhvervelser	489.684	210.000
Konservering	125.471	130.000
Udstillinger	215.571	300.000
Anden oplysningsvirksomhed	190.413	140.000
Administration	249.334	240.000
Ikke tilskudsberettigede lokaleudgifter	15.242	2.000
Kiosk	194.180	40.000
Cafe	58.869	0
Udgifter ialt	4.273.355	3.543.000
Driftsoverskud 1992	12.889	0
Ialt	4.286.244	3.543.000
 <i>Indtægter</i>		
Personale	1.083	0
Brugt inventar m. m.	2.857	0
Undersøgelser og erhvervelser	105.245	10
Anden oplysningsvirksomhed	17.850	15
Administration	36.224	30
Entreindtægter	132.921	62
Betaling for paragraf 26	100.251	10
Renter	71.416	45
Kiosk	117.916	30
	89.847	0
 Tilskud fra kommuner		
Holstebro kommune	2.038.000	
Holstebro kommune ekstra	68.290	
Aulum-Haderup kommune	88.000	
Vinderup kommune	102.383	
Ialt	2.296.673	2.247.000

Ikke offentlige tilskud		
Kontingent	77.102	
Tilskud	5.717	
Fonde	218.285	
Private	5.000	
Foreninger	5.000	
Ialt	311.104	155.000
Tilskud fra Ringkøbing amtskommune	287.812	265.000
Statstilskud		
Ordinært	679.395	
Ekstra-ordinær	35.650	
Ialt	715.045	674.000
Indtægter ialt	4.286.244	3.543.000

<i>Finansiel status 1992</i>	<i>Aktiver</i>	<i>Passiver</i>
Likvide aktiver	489.563	
Tilgodehavender	160.443	
Moms	16.498	
Forudbetalt kursus	8.640	
Aktiver tilhørende fonde	253.179	
Ialt	928.323	

Kortfristet gæld	77.641
Skyldige omkostninger	113.178
Forudbetalt kontingent	35.750
Passiver tilhørende fonde	248.392
Henlæggelser	280.000
Balancekonto	173.362
Ialt	928.323

Kioskens varelager er optalt til kr. 90.000.
(udsalgspriser, excl. moms).

Holstebro, den 5. marts 1993

Torben Skov
museumsdirektør

Jørgen Kjærulff
revisor

Ejner G. Pedersen
revisor

Viktor Hedegaard
formand

Jørgen Færch
næstformand

Per Østerbye
kasserer

Rigmor Lillelund

Jørgen Karmark

Aksel Najbjerg

Arvid Lisbjerg

Jacob Halgaard

Henning Dybdal

Birgit S. Væрге

Vi har revideret regnskabet for Holstebro Museum for året 1992.

Revisionen er udført i overensstemmelse med "Instruks for regnskabsmæssig revision for museer, der modtager statstilskud i henhold til lov om museer m. m."

Der er ved revisionen påset, at museumslovens krav og bestemmelser er overholdt.

Der henvises i øvrigt til revisionsprotokollatet.

Herning, den 12. februar 1993
Kommunernes Revisionsafdeling

Hans N. Hansen / Finn Jepsen

Holstebro Museumsforening

Budget 1994

<i>Indtægter</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>
Medlemskontingent	105.000	140.000
Ture	15.000	30.000
Renter	5.000	5.000
Ialt	125.000	175.000
 <i>Udgifter</i>		
Holstebro Museums Årsskrift	65.000	70.000
Forsendelse	5.000	6.000
Øvrige publikationer/foldere	11.000	17.000
Foredrag	8.000	8.000
Annoncer	6.900	6.900
Ture	15.000	30.000
Revision	1.500	1.500
Administrationsvederlag	12.600	17.600
Ialt	125.000	157.000
Driftsoverskud 1994		18.000
Ialt	125.000	175.000

Holstebro Museumsforening

Bestyrelse:

Formand	Gårdejer Viktor Hedegaard
Næstformand	Fabrikant Jørgen Færch
Kasserer	Apoteker Per Østerbye Konsulent Jørgen Karmark Lærer Aksel Najbjerg Konsulent Arvid Lisbjerg Fru Dorte Bojsen-Møller
Suppleanter	Fru Inga Hansen Fru Lis Hagen Andersen
Revisorer	Revisor Jørgen Kjærulff Chefkemiker Bent Jespersen
Kontingent	1993: 150 kr.

Holstebro Museum

Bestyrelse:

Med stemmeret	
Valgt af Holstebro Museumsforening	Gårdejer Viktor Hedegaard, formand Fabrikant Jørgen Færch Apoteker Per Østerbye
Valgt af Holstebro Byråd	Gårdejer Jacob Halgaard, næstformand Fuldmægtig Henning Dybdal Kontorleder Børge Jensen Direktør P.G. Jensen

Med observatørstatus

Valgt af Danske dragonforeningers Sammen-
slutning: Oberst Per B. Krogh
Valgt af Aulum-Haderup kommune: Birgit S.
Væрге
Valgt af Vinderup kommune: Vakant
Valgt af medarbejderrådet på Holstebro Mu-
seum: Går på skift mellem medarbejderne al-
fabetisk

Holstebro Museum

Personale Museumsdirektør, mag. art.
Torben Skov
Museumsinspektør, cand. mag.
Esben Graugaard
Museumsinspektør, cand. mag.
Lis Helles Olesen
Forvalter Finn Lillelund
Sekretær Inge Ågedahl Nielsen
Museumsassistent Lis Pedersen
Museumsassistent Egon Mårup
Kustode Lars Børge Gade
Kustode Jens Anthon Pedersen
Kustode Elna Seerup
Kustode Kaj Pedersen

Adresse Herningvej 1, Postboks 1240
7500 Holstebro.
Tlf.: 97 422933
Telefax: 97 428109
Giro 8082847

Åbningstider 1.4.-30.6.
Tirsdag-fredag kl. 12-16
Lørdag-søndag kl. 12-17
Mandag lukket

1.7.-31.8.
Alle dage kl. 12-17

1.9.-30.6.
Tirsdag-fredag kl. 12-16
Lørdag-søndag kl. 12-17
Mandag lukket
Onsdage tillige kl. 19-22

Entre Voksne 25 kr.
Medlemmer gratis
Børn under 16 år gratis
Grupper over 10 15 kr.
Onsdag aftener i
vinterhalvåret gratis

Lokalhistorisk arkiv for Holstebro Kommune

Personale Arkivar Bent T. Holm
Arkivassistent Janni Würtz
Sløk
Adresse Herningvej 1, Postboks 1240,
7500 Holstebro
Tlf.: 97 423783
Telefax: 97 428109
Åbningstider Tirsdag-torsdag kl. 12-16
1.10-31.3.
Onsdag aftener tillige kl. 19-22

Vinderup Egnshistorisk Forening

Personale Arkivar Jette Guldhammer
Sørensen
Adresse Nørgårdsvej 1A,
7830 Vinderup
Tlf.: 97 442998
Åbningstider Mandag-torsdag kl. 9-12
Torsdag tillige kl. 15-17
Lukket i maj, juni og juli

Aulum-Haderup lokalhistoriske Arkiv

Personale Arkivar Fie Olesen
Adresse Markedspladsen, 7490 Aulum
Tlf.: 97 472756
Åbningstider Onsdag kl. 14-18

Haderup Museum

Adresse Jens Jensens Anlæg
7540 Haderup
Tlf.: 97 452188
Åbningstider Efter telefonisk aftale
Entre Voksne 5 kr.
Børn under 16 år gratis

Indhold

En stenalderbueskytte fra Sevel <i>Af Ole Nielsen</i>	5
Hus i hus. Om opførelsen af et grubehus på Holstebro Museum <i>Af Ole Nielsen</i>	12
Når man ser det hele lidt fra oven – arkæologi fra luften <i>Af Lis Helles Olesen</i>	19
Nyt stempel for Hans Sørensen, guldsmed i Holstebro omkring år 1700 <i>Af Torben Skov</i>	35
Nyerhvervet lågkrus udført af Anders Jensen Klem, guldsmed i Holstebro 1718-1729 <i>Af Torben Skov</i>	38
Anna Maria Stabyes sølvskeer <i>Af Esben Graugaard</i>	48
Holstebro uden R. Færch – det var lige ved i 1868 <i>Af Esben Graugaard</i>	52
Gamle Holstebro billeder <i>Af Ejner G. Pedersen</i>	56
Årsberetning <i>Af Viktor Hedegaard med bidrag af Lis Helles Olesen, Esben Graugaard og Bent Holm</i>	71
Gaver indkommet til Holstebro Museum i 1992, samt indkøb <i>Ved Torben Skov</i>	87
Regnskab 1992 og budget 1994	92
Holstebro Museumsforening	96
Holstebro Museum	96

